

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İOANNA KUÇURADI VE ETİK ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SELENAY ÇAMAK

FELSEFE ANABİLİM DALI

ANKARA, 2023

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İOANNA KUÇURADI VE ETİK ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SELENAY ÇAMAK

FELSEFE ANABİLİM DALI

PROF. DR. HALİL RAHMAN AÇAR
DANIŞMAN

ANKARA, 2023

ONAY SAYFASI

Elif Selenay ÇAMAK tarafından hazırlanan “İoanna Kuçuradi ve Etik Anlayışı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kurumu	İmza
Danışman: Prof. Dr. Halil Rahman AÇAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☒ Red ☐		
Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM	Ankara Üniversitesi	
Kabul ☒ Red ☐		
Dr. Öğr. Üyesi Aynur TUNÇ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Kabul ☒ Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 14/12/2023

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Unvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 14/12/2023

İmza

Elif Selenay ÇAMAK

TEŐEKKÜR

Ortaya koymuş olduğum çalışmamda kıymetli bilgileriyle beni aydınlatan, her zaman bana yol gösteren, takdirlerini ve desteklerini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Halil Rahman AÇAR'a, tez jürimde bulunan Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM ve Dr. Öğr. Üyesi Aynur TUNÇ'a öneri, yönlendirme ve uyarıları için teŐekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte bana her zaman destek olan, inanan sevgili aileme müteŐekkirim.

ÖZET

İOANNA KUÇURADI VE ETİK ANLAYIŞI

Bu tezin amacı İoanna Kuçuradi'nin etiğe yaklaşımını incelemektir. Giriş kısmında Kuçuradi'nin hayatı kısaca verildikten sonra bu çalışmanın amacı, kapsamı ve sınırları sunulur.

Araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, etik ve felsefe ilişkisi ele alınır. İkinci bölümde, Kuçuradi'yi etkileyen bazı felsefecilerin etik görüşleri araştırılır. Üçüncü bölüm, Kuçuradi'nin etiğe yaklaşımını aydınlatmaya ayrılır. Onun etik anlayışı, ontolojik ve antropolojik özellikler taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İoanna Kuçuradi, etik, iyi isteme, insan, değer, değerler, doğru değerlendirme

ABSTRACT

IOANNA KUÇURADI AND HER VIEW OF ETHICS

The aim this study is to investigate and evaluate Ioanna Kuçuradi's approach to ethics. In the introduction, Ioanna Kuçuradi's life is shortly given and then the purpose of this research and its limitations are presented.

This thesis is divided into three main chapters: In the first chapter, the relationship between ethics and philosophy are examined. In the second part, the ideas of some philosophers, who influenced and shaped her view of ethics are presented. The third part is devoted to inquiry Kuçuradi's perspective to ethics. Her understanding of ethics is based upon both ontological and anthropological character.

Keywords: İoana Kuçuradi, ethics, good will, value, values, right evaluation

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ.....	1
1.ETİĞİN NELİĞİ.....	5
1.1. Etik Felsefe İlişkisi	6
2.İOANNA KUÇURADİ'Yİ ETKİLEYEN FELSEFECİLER	8
2.1. Aristoteles	8
2.2. Immanuel Kant	11
2.2.1.İyi İsteme Kavramı	13
2.3. Arthur Schopenhauer	16
2.4.Friedrich Nietzsche	20
2.5. Nicolai Hartmann.....	24
2.6. Takiyettin Mengüşoğlu	27
3. İOANNA KUÇURADİ VE ETİK ANLAYIŞI.....	32
3.1. Değer.....	37
3.2. Değerler	40
3.3. Doğru Değerlendirme	41
3.4. Değer Biçme – Değer Atfetme	44
3.5. Yaşantı	45
3.6. Yapma.....	48
4.İOANNA KUÇURADİ'NİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	49
SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA	57
EK- İOANNA KUÇURADİ İLE RÖPORTAJ	61

GİRİŞ

Etik görüşlerini tez çalışmamda incelemeye çalıştığım Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı Kuçuradi, 1936'da İstanbul'da dünyaya geldi. İlköğrenimini İstanbul Merkez Rum Ortaokulu'nda tamamladı. Liseyi ise Zapyon Rum Kız Lisesi'nde okudu. 1954'te girdiği İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden 1959 senesinde mezun oldu. Mezun olduktan sonra hocası Mengüşoğlu'nun yanında görevini idame ettirmeye başladı. 1965'te hazırlamış olduğu "Schopenhauer ve Nietzsche'de İnsan Problemi" çalışmayla felsefe doktorasını tamamladı.¹

1965-68 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Felsefe, Latince derslerine girmiştir. 1968'de Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Eğitim Bölümü'ne geçer. 1969'da tam da yeni kurulmuş olan Felsefe Bölümü'nün başkanlığını üstlendi. 1970'te "İnsan Felsefesi Bakımından Değer Problemi" isimli tezle Doçent; 1978 senesindeyse "Aristoteles'in Ousia'sı ve Substans Kavramı" isimli çalışmasıyla Profesör oldu. Hacettepe'nin Felsefe Bölümü'nün başkanlığını kuruluşundan bu kurumdan emekliliğine değin başkanlığını yürüttü.²

İoanna Kuçuradi düşüncesi antropolojiden etiğe doğru olan bir süreçte düşünce sisteminin en mühim kısımlarından olan, doçentlik tezi olan insan ve değerleridir. Tezin ismi "İnsan Felsefesi Bakımından Değer Sorunu" dahi olsa antropoloji alanı burada bir tutum biçimidir. Temeldeki problem daha önceki durumlarda olduğu gibi bir fenomen olarak insan problemini irdelemek değil, bir *fenomen* değil de *değer problemi*ni açığa çıkarabilmektir. Böylece değişimden etiğe olan süreçte mühim bir sorunu açıklığa kavuşturmayı amaçlar. Kuçuradi bu konuda Mengüşoğlu'ndan etkilenecek bir hareket gösterir. Mengüşoğlu, *Değişmez Değerler ve Değişen Davranışlar -Felsefi Etik İçin Kritik Bir Hazırlı-* eserinde etik fenomenleri antropolojik-ontolojik bir bakışla, çalışmasını değişen şeylerle değil değişmeyen değerlerle bir zemin oluşturmaya çalışırken, antropolojik-ontolojik bir etik kurmaya çalışmıştır. Kuçuradi'de hocasının bu hareketini daha dar bir zeminde, "değer probleminin" çerçevesidir. Onun vurgusu da değerlerinin ve değerlendirmelerinin içeriğine karşılık, değerlerin sürekli olarak üzerindedir.³

¹ <https://www.biyografya.com/biyografi/9352> Erişim tarihi: 02.08.2023

² A.g.k., Erişim tarihi: 02.08.2023

³ A.g.k. Erişim tarihi: 02.08.2023

Kuçuradi *etik* ile *ahlâkı* birbirinden ayırıştırma konusunda oldukça mühim bir adım kaydetmek ister. Değer problemiyle ilgilenmesi salt felsefi bir kaygı olmayıp, şimdinin fenomenlerini kavrama, "çağı" aralayarak antropolojik bir değer felsefesi açısından bakarak yaşanan hayattaki değer sorunlarını açıklama söz konusudur.

Kuçuradi, etikte kavram bağlamı yerine, etikte fenomen çözümlemesi değer sorunlarını açığa çıkarmak için daha olası bir tutumu olduğunu belirtir ve etik- antropoloji arasında olan ilişkiyi bilhassa vurgular. Felsefecimizin eserlerinde görülen insan-değer-çağ kavramları, onun felsefi anlayışında oldukça mühim bir yer tutar. Ortaya koymuş olduğu çalışmalarda özellikle felsefe tarihinde daha çok "çağ"a dair problemlerden bahsederek dikkat çekmeye çalıştığı, felsefe tarihine ilişkin bilgilere genellikle şimdiki idrak etmek için yararlandığı anlaşılır. Düşünürümüz felsefeye salt bir bakış açısıyla bakmaz. O "felsefi bilgi" den istinaden, hayatta olan biten şeylerle ilgili değerler bilgisi arasındaki farklılığı fark etmeyle birlikte kazanılacak problem çözme bilinciyle çağın olaylarını anlama, asıl gayesi olarak görülmelidir.⁴

İoanna Kuçuradi, ayrıca 1970'li zamanlardan itibaren ve özellikle de 1980'lerin sonundan sonra felsefenin nasıl mühim olduğunu vurgulamak için birçok faaliyete öncelik eder. 1973'te Varna'da düzenlenen XVI. Dünya Felsefe Kongresi'ne katıldığını dönemde oradaki izlenimlerinden hareketle Türkiye'nin uluslararası kongrelerde olması için gereken bir mesleki bir kurulunun kurulmasıyla 1974 senesinde Ankara'da "Felsefe Kurumu" adını alarak derneğin kurulmasına destek verir. Bu kurum adını daha sonra 1979'da Bakanlar Kurulu kararıyla "Türkiye Felsefe Kurumu" ismiyle değiştirilir. Bu değişiklikte birlikte kurum FISP üyeliğini sağlar. İlk olarak Goethe Madalyasıyla birlikte pek çok uluslararası ödülü olan İoanna Kuçuradi, 2003 senesinde düzenlenen 21. Dünya Felsefe Kongresi'nin Türkiye'de yapılmasını sağlar. UNESCO, 21. Dünya Felsefe Kongresi'nin başarılı olmasından ötürü, Kuçuradi'ye 2003 Felsefe Ödülü'ne layık görüldü.⁵

Kuçuradi felsefeye sanat felsefesiyle başlamıştır. Daha sonra felsefi antropolojiyle devam edip, etikte yoğunlaşmasının bu gayesi mühim bir etkidir. Bu anlayışta "felsefi

⁴ A.g.k., Erişim tarihi: 02.08.2023

⁵ A.g.k., Erişim tarihi: 02.08.2023

bilgi" aracılığıyla felsefeyle bakmayı kazanmak, böylelikle de dönemin sorunlarını ve ilkin değerlendirmeler olmak üzere bugünkü fenomenleri de idrak etmek esas gaye olmaktadır.⁶

Kuçuradi Türkiye'deki akademide ortaya koyduğu çalışmalarıyla ulusal ve uluslararası bir felsefecimizdir. Etik anlayışını ortaya koyarken *değer*, *değer bilgisi*, *değerlendirmelerin* farkında olunması hususunu ileri sürerek felsefi anlayışını şekillendirir. Etik değerler dediğimiz *değerler* yaşantı ve eylem olanaklarıdır. Kuçuradi değeri insanın kendi varlığını koruyabilmesi, insan olma değerinin farkında olması ve bu doğrultuda eylemde bulunmasıyla ilgili görür. Değer almaya yönelik ilkelerimiz, normlarımız bile değer yargıları olarak kullanıldığında *değer harcamaya* götürür.

Etik alanında birçok düşünürün çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Etik alanı geçmişte olduğu gibi günümüzde de değerini korumaktadır. İoanna Kuçuradi'nin etik anlayışı hakkında yeterli çalışma bulunmamasından ve etik alana yapmış olduğu katkılarından dolayı Kuçuradi'nin görüşlerini tez konum olarak seçtim.

Etik üzerine felsefi tartışmalar Platon'dan, Kant'a ve günümüze kadar uzanan bir tartışma alanını kapsar. Kuçuradi'nin felsefi antropolojiden hareketle etik görüşünün nasıl şekillendiği idrak etmek için o felsefecinin öncesindeki felsefecilerle olan yüzleşmesini ele alınması gerekir. Çünkü Kuçuradi yaptığı irdelemelerde başkalarının yapmış olduğu ihmaller izlemek yerine kuramında bu hatalara düşmemek için özen gösterir.

Kuçuradi'nin "*Etik*" isimli eseri çalışmamı ortaya koyarken yararlandığım temel çalışma oldu. Sonrasında *Etik, İnsan ve Değer, Uludağ Konuşmaları* incelememin merkezinde yer aldı. Yazmış olduğu makalelerden yararlanmanın yanında Kuçuradi hakkında yazılmış makaleleri de araştırmanın kapsamına dahil ettim. Çalışmam Kuçuradi'nin yazılarında yer alan düşünceleri ve bunlara ilişkin yazılanlarla sınırlıdır.

Araştırmamın amacı Kuçuradi'nin etik anlayışını ve bu alana katkısını açığa çıkarmaktır. Bu nedenle tez çalışmamamı Giriş ve Sonuç dışında 4 bölüme ayırdım. İlk bölümü etik ve felsefe ilişkisine 2. Bölümü Kuçuradi'yi etkileyen felsefecilere tahsis ettim. 3. Bölümde Kuçuradi'nin etik anlayışını ele aldım.

⁶ A.g.k., Erişim tarihi: 02.08.2023

İncelememde İoanna Kuçuradi'nin etik yaklaşımını ortaya koyarken kimden etkilendiği, etik anlayışında ortaya koymuş olduğu *etik, değer, değerler, doğru değerlendirme* kavramlarının ne olduğunu; bu doğrultuda varmış olduğu sonuçları irdeleyeceğim. Felsefecimizin 4. bölümde görüşlerinin değerlendirmesini yapacağım. Sonuç kısmında Kuçuradi'nin özgün yaklaşımının konuma olan önemli katkısı vurgulanacaktır.

1. ETİĞİN NELİĞİ

Etik kelimesine baktığımızda köken olarak Yunanca *ethos* kelimesinden gelmektedir. Bu terim bir kurum, bir toplum, bir kültür ya da bir halkın karakteristik özelliklerine işaret eder.⁷ *Etos* kelimesi alışkın olmak, huy edinmek anlamına gelirken *ethika* entelektüel olana karşı olarak ahlaki olana yani tabiatan, huyundan, alışkanlıklardan, adetlerden kaynaklanan şey anlamına gelen ahlaklı yahut ahlaki karakter ifadesini taşımaktadır.⁸ Bu sözcüğü daha derinden incelemeye kalktığımızda üç farklı anlamda karşımıza çıkmaktadır: İlk olarak *örf*, *alışkanlık*, *töre* ve *görenek* anlamlarına gelmektedir.⁹ İkinci bir kullanımında ise *karakter* anlamını taşır.¹⁰

Etik, felsefenin alt disiplinlerinden temel kavramlarından biri olup, yalnız bir ahlaklardan yahut genel ahlaklardan ayrı tutularak ahlakı felsefi bakışla inceleyip açıklayarak,¹¹bu doğrultuda kişi-kişi ve kişi-toplum ilintilerini büyük çoğunlukla etkileyici bir olayla batı felsefesinde pre-sokratiklerden şimdiye kadar felsefe üzerine görüş ortaya atılan bir alandır. Etik alanla sistematik olmayan baştaki tartışmaların Sokrates öncesinde girişildiği bilinmektedir. Pre-sokratik dönemin felsefi hususları yoğun olmakla birlikte doğa felsefesi olduğundan ve o zamandan şimdiye yazılı bulguların az olduğu anlaşılıyor.¹²

“Etiğin bizlere imkân verdiği bilgiler, insanca yaşamı sürdürme de yeterli olamama koşulu yeterli olmayan, fakat etiksiz de olmayacağı ön koşulu olarak sunuluyor.”¹³ Etiğin kapsamının ortaya koymuş olduğu bilgilerin ilk olarak iyi yaşamın nelığının bilgisini sunabilmek, yani imkanını nasıl sağlanabileceğini göstermektir. Bu sebeple etik, insan davranışlarını ve istemelerini “iyi” tasarımı çerçevesinde bakarak olması gerekenin bilgisini sunmaya çalışmaktadır. Bu iyinin içeriği de *sevgi*, *saygı*, *güven*, *adalet* ve *dürüstlük* gibi etik değerler vardır. Etik değerlerin gerçekleşmesi demek bir yaşam *iyi yaşam* demektir. Etik değerleri de yerine getirebilen kişiye de erdemli kişi denir.

⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık,2005, s.599.

⁸ Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Sözlüğü*, çeviren ve hazırlayan: Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004,120.

⁹ Annemarie Pieper, *Etığe Giriş*, çev. Veysel Atayman-Gönül Sezer, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s.30.

¹⁰ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1988, s. 30-31.

¹¹ Abdulkadir Çüçen, *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2012, s. 245.

¹² Hatice Nur Erkızan, A.Kadir Çüçen, *Felsefe Tarihi I Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, Ankara: Sentez Yayınları,2012, s.62.

¹³ İoanna Kuçuradi, *Çağın Olayları Arasında*, Ankara: TFK Yayınları, 2009, s.47.

Dolayısıyla insan olabilmenin niteliği bakımından bu imkânın gerçekleşebilirliğinin koşullarının sürekli olarak oluşturmak demek insana has olan faaliyetlerin gayesini ilerde gerektirilmesi bakımından, etik kişilere ait bir durum olarak görülüyor.”¹⁴ Etik kişiler için erdemli kişi oldukları da söylenmektedir. Nitekim *erdem* davranışlara ahlaksal değerini sunan bir ilkedir ve sadece erdemler de etik değerleri korumaya özgüdür. Bütün etik değerlerin erdem esasına bağlanması doğru ve iyi bir hayatın erdemle açıklanabileceğini gösterir.

Günümüz sorunlarına etik sadece başlı başına yetememektedir. Çünkü insan bir değer varlığıdır. Çağımızın problemlerini gerçekçi çözümler üretebilmek için *etik* ve *epistemoloji* arasında bir bağ kurmak gereklidir.¹⁵

1.1. Etik Felsefe İlişkisi

Değer sorunu etiğin temelinde yer alan bir problemdir. İnsanın eylemleri ve diğer insanlar arasındaki ilişkileri etik açısından ele alınmaktadır. O insanla ilgili şu noktanın altını çizmek de fayda var: *ahlak, etik, ahlak felsefesi* gibi kavramlar bazen aynı anlamlara gelmek üzere kullanılmaktadır.¹⁶ Etik sorunlara insanların yaşarken karşılaştığı problemlere bir çözüm üretmek gerekiyorsa etiği felsefenin bir dalı olarak görmek, onu değerlerden bağımsız olarak düşünmemek gerekmektedir. Değerler, yadsınamaz yegâne gerçekliktir. İnsanın değerleri, kişi değerleri ve bunlarla ilintili olarak insan olayları, durumları, başarıları gibi insanın gerçekliğinden insanın olanaklarının bir sonucudur.

Yığınlaşan insan başarılarının yapıtları, zamanla artarak bizlere bilgiyi verir ve son yılda insanlara, teorik anlamda insanın yaşantı imkanının genişlemesi, daha fazla yeni şartların imkanını sağlamaktır. Fakat bu yalnızca bir imkân ancak gerçekleşen yapıtlarla değerlendirilen bir

¹⁴ İoanna Kuçuradi, *Etik*, Ankara: TFK Yayınları, 2015, s.172.

¹⁵ Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016, s.256.

¹⁶ İoanna Kuçuradi, “Etiğe Yaklaşımlar, Etik Yaklaşımlar ve Bir Evrensel Etik Düşüncesi”, II. *Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ankara: ODTÜ, 2007, s.22.

şarttır. Dönemin insanların ayrıcalıklı daha da fazla olarak yeni bilgiyi açığa çıkarma imkânı bulmalarıdır.¹⁷

Etik felsefenin bir dalı olarak görüldüğünde etik fenomenlere yansıyan problemler görmezden gelinemez. Eylemde bulunurken seçim yaparken seçilmeyenler de vardır ya da özne olarak insan bir eyleme yöneldiğinde özneye ilgili durumlar da vardır, bunları yansımadan değeri koruyacak biçimde eylemde bulunabilmek ve insan değerine zarar vermeyecek bir şekilde eylemde bulunulmalıdır. Yani burada asıl ifade edilmek istenen her eylem değeriyle, yani insanın değeriyle ilintilidir.¹⁸ Değere anlam katan şey anlamı kazandıran kişidir. Bu eylemi belirleyen kişidir yahut anlam yükleyerek yahut yükleyerek değerli olup olmamayı belirleyen o'dur.¹⁹

Bu noktada *değer* kavramında *anlam yüklemeyi* anlamak gerekiyor. Değeri yükleyen kişi genellikle insanın kendisiyle bağ kurarak o şeyi değiştirerek, ulaşılabilecek şey başkası değildir. Buradaki işi kendisiyle, kendi çıkarlarını, kendi ilgisini, kendi yüklediği anlamla değerli yahut değersiz bulduğu için değerlilik dediğimiz şey kişiden diğerine değişen bir olgu olmaktadır. Yani burada davranışın ya da kişinin tek başına değerlilerinden bahsetmek de olanaklı değildir.²⁰

Sonuçta evrene anlam katan insandır. İnsan yapıp ettikleriyle ortaya koyduğu ürünlerle dünyayı anlamlı kılmaktadır. *Değer* ve *anlam* dediğimiz şeyler insan dünyasının gerçekleridir. İnsanın olmadığı dünya düzleminde anlam ve değerden bahsedemeyiz. Çünkü anlamı gören ve anlamlı görünen şey de insanla ilgili olup bitenleri ifade eder.

¹⁷ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2018, s. 97

¹⁸ Harun Tepe, "Değer ve Anlam: Değerler Anlamlar Mıdır?", Ankara: ODTÜ, 17-19 Aralık 2008, s.6-7.

¹⁹ Harun Tepe, a.g.e., s.7.

²⁰ Harun Tepe, a.g.e., s.8.

2. İOANNA KUÇURADI'Yİ ETKİLEYEN FELSEFECİLER

İoanna Kuçuradi'nin, düşüncesini sağlıklı bir şekilde anlamak ve katkısını ortaya çıkarmak için kendinden önceki düşünürlerin etik alanda ortaya atılan iddiaları; dayanmış oldukları ilke veya öğretileri bilmek gerekir. Bu doğrultuda da Kuçuradi'nin etik yaklaşımını hangi temeller üzerinden inşa ettiği ve neler ortaya koyduğunu anlaşılabilir. Araştırmamın bu bölümünde sırasıyla Aristoteles, Kant, Schopenhauer, Nietzsche, Hartmann, Mengüşoğlu'nun etiğe ilişkin düşünceleri sunulacaktır.

2.1. Aristoteles

Aristoteles (MÖ 384- MÖ 322) hocası olan Platon'dan etkilenmiş fakat onun dönemin en büyüklerinden olmasının sebebi hocasının fikirleriyle olan benzerliklerinden ziyade haklılıklarıyla felsefe ve bilimlere bir hareket yürütmüş olmasıdır. Felsefede düşünürler ilk olarak "insan nedir?" sorusundan yola çıkarak tartışmalar yapmışlardır. Aristoteles'te düşünürlerin bu sorusundan hareketle "insan nedir?" sorusunu kendine tartışma konusu eden filozoflardan olmuştur.

Aristoteles etik konusunda politik bir alanın hususunu oluşturur. İnsanın akılla kendisini gerçekleştirebilme imkânı olması Aristoteles'in düşüncesinde siyasal bir topluluğun içinde olmakla mümkündür. Siyasal topluluk, insana has bir özelliktir. Siyasal topluluk amaçlara hizmet eden bir mahiyettir. Bu siyasal topluluk *polise* karşılık gelmektedir. Polisin nihai gayesi, yurttaşlarına iyi bir şart sunabilmek, erdemli bir halk olma olanağı sağlayarak yurttaşlarını mutlu olmasını sağlayabilmektir. Dolayısıyla Aristoteles, erdemli hayatın olanağının siyasal topluluk olduğunu her daim vurgular.²¹

Aristoteles'te etik, insan yaşamındaki eyleme aittir. Burada bahsedilen etik *teorik* değil *pratik* bir faaliyettir. Bu etkinlik toplum yapısı içerisinde insan için en iyiye erişmeyi hedefleyerek etiğin de bu şekilde toplumun gayesi içinde iyi olanı hedeflemektedir. Aristoteles, birçok alanda kılavuz olması gibi etik hususunda da kılavuz olan bir felsefeci olarak karşımızdadır. Onun etik düşüncesinin önümüzdeki dönemleri de

²¹ Alasdair MacIntyre, *Ethik'in Kısa Tarihi*, çev. Hakkı Hünler, S. Zelyut Hünler, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2001, s. 104.

etkilemesi ve felsefe tarihinde birçok tartışmalara öncü olan düşüncelerine *Eudemos'a Etik*, *Nikomakhos'a Etik* ve *Politika* gibi çalışmasında görmek mümkündür.

Etik konusu çoğu zaman ahlak ve etik kavramının birbiriyle aynı olarak görülebilmektedir. Aristoteles'in düşüncesinde ise etik, ontolojik bir kapsama sahiptir. Dolayısıyla onun düşüncesinde *Ontolojik bakış açısı*, nesnenin neliği hususunu aydınlatma konusunda görmeye çalışan ilişkisel bir araştırmadır.²² Yani, Aristoteles'in etiğe bakışı açısı tam olarak olana yönelen bu doğrultuda olanı kendisiyle olan bağında görmeye çalışan bir fikirdir.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*'te eserinde evrensel bir yönüyle bütün insanlık için geçerli olacak biçimde hayatın neliğini sorgulayarak ve nasıl yaşanmalı konusu hususu irdelemiştir. On bölümden oluşan *Nikomakhos'a Etik* eserini genel bir kanı olarak karmaşık yapısından dolayı felsefe tarihi süresince çeşitli anlamlandırmalar yapılarak birçok tartışmaya sebep olmuştur. *Nikomakhos'a Etik* eserine bakıldığında Aristoteles'in etik düşüncesinin mihenk taşlarını genel hatlarıyla erişme olanağı vardır. Aristoteles'in etik anlayışının amaçsal bir vasıf taşıdığını söylemek mümkündür.

Nikomakhos'a Etik, genel olarak *eudaimonia* kavramının açıklanması noktasında durmaktadır. Aristoteles'e göre insanın yaşamdaki gayesinin "iyi yaşamak" olduğunu ve bu hususta iyi yaşamak için davranışların belirlenmiş yaşam koşullarına uyarlamakla mümkün olabilmektedir.²³

Aristoteles'te mutluluk kavramının genel bir tanımı bulunmamaktadır. Mutluluk kavramından bahsetmek için de öncelikle 'iyi' kavramından bahsetmek gerekmektedir.²⁴ Aristoteles 'iyi' kavramını *dış iyiler*, *ruhla ilintili iyiler* ve *bedenle* ilişkili olan iyiler olarak üçe ayırmaktadır. Bu üç iyi kavramları içerisinde ruhla ilgili olan iyiler Aristoteles düşüncesinde tam iyileri oluşturmaktadır.²⁵ Aristoteles'in düşüncesinde ruh ve bedenin birbirinden ayrılmasına konusuna önem verir. Aristoteles'te beden ruha denk değildir, beden dediğimiz şey bir süjenin bir yüklemi olmayıp; kendisi yardımcı ve maddedir. Ruh ise

²² İoanna Kuçuradi, *Çağdın Olayları Arasında*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2010, s. 167.

²³ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015, s. 12.

²⁴ Aristoteles, a.g.e., s.14.

²⁵ Aristoteles, a.g.e., s.19.

mecburi olarak tözdür. Yani ruh, güç haliyle yaşama ait olan doğal türün bir şeklidir.”²⁶Aristoteles’in etik anlayışının temel bileşeni olarak ifade edilen *iyi*, *erdem* ve *mutluluk* ruhta gerçekleştiğinden, iyi, erdem ve mutluluk davranışlarda ve faaliyetlerde olduğundan dolayı faaliyet ve edimlerden oluşan bu gaye ruhtadır. Yani dış iyilere değil ruhla ilintili iyilere odaklanır. Ruhun ve erdemın işinin aynı olması gereklidir, çünkü burada ruhun işi, erdemli bir yaşam sağlamakla ilintilidir. Görüldüğü gibi mutlulukta tam da bu sebepten en üste bulunan iyidir.

Aristoteles’in felsefesinde her şeyin nihai bir amacı vardır. Onun düşüncesinde her şey, mutlaka nihai bir amacı olup, amaçsız hiçbir şey bulunmamaktadır. Burada Aristoteles, insan için amaçlılık kavramına vurgu yaparak var olanın amacını taşımasının önemini vurgular. Aristoteles insan için amaçlılığı, insanın dünyasının mihenk taşı olarak görür. Sanat olsun, araştırma olsun, ekonomi, yargı, ticaret gibi her bir eylem temelde bir iyiyi hedeflediğini düşünür.²⁷

Aristoteles’e düşüncesinde *mutlak iyilik* diye bir kavramdan bahsedilemez. Ona göre iyi, *göreceli* olup, insanın eylemleriyle ilişkilidir. İyi kavramı eyleme göre değişiklik gösterebildiği için, ortak bir şeyden söz edilemez.²⁸ Görülüyor ki, Aristoteles’te iyi, mutluluk ve erdem kavramları onun etik düşüncesinde temel kavramlarıdır. İyi, mutluluk ve erdem kavramlarının aralarında olan ilişkinin irdelenmesi Aristoteles’in etik düşüncesini anlaşılır kılar. Aristoteles’in etik anlayışı *erdem* kavramına dayanmaktadır. Öncelikle erdemın ne olduğunu idrak etmenin yolu erdemden önce *iyi* ve *mutluluk* görüşleri ne olduğu ortaya koymaktır. Aristoteles’in düşüncesinde iyi ve mutluluk kavramları erdemi anlama noktasında erdeme ulaştıran kavramlardır.

Felsefecimiz genel olarak bilginin, eylemin ve seçimlerin doğası gereği iyiye yönelik olduğunu ve her birin, ortak bir iyiyi istediğinden hareketle, genel olarak herkes için iyinin ne olduğunu aydınlatmaya çalışmaktadır. Aristoteles, iyinin formel tanımını yaparken “bütün arzulanan şeyleri” yahut “yapabileceğimiz iyilerin en uç kısımda olan şey” olarak bir tanımlama yapmıştır. Ayrıca “insanların kendileri için iyi olan ve kendilerine iyi gelen

²⁶ Aristoteles, *Ruh Üzerine*, çev. Zeki Özcan Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014, s.15.

²⁷ Aristoteles, *İkinci Çözümlemeler*, çev. A. Houshiary, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s.1094

²⁸ Aristoteles, a.g.e., s.1096.

şeyleri gerekli gördüğü yani bunu yaparken de seçim yapar ve onları elde etmeye ya da gerçekleştirmeye çalışırlar.”²⁹

Mutluluk olarak ifade edilen şeyin, iyinin kişilerin hayatında amaçladıklarının ne olduğuyla birlikte şekillendiği görülmektedir. Bu hususta yaşamın şekillenmesindeki farklılığı ortaya koyar. Aristoteles, “haz yaşamı”, “siyaset yaşamı” ve “teoria yaşamı” şeklinde yaşamı üçe ayırarak ifade eder.³⁰Onun düşüncesinde insan mutluluğu, hazda, siyasette teori etkinliğinde aramalıdır. Daha önce ifade edildiği gibi Aristoteles mutluluğun kişiden kişiye değiştiğini fark etmesi ve bu kavram için net bir tanım yapılamayacağını ifade eder.

Görüyoruz ki iyi fikri kendisi değişik biçimlerde göstermektedir. İyi kavramın neliği bakımından o şeyin ya kendisi ya da varlığının doğal bir göreliğinden daha önce olmak şartıyla, çünkü görelilik varlık için rastlantısal olandır. Dolayısıyla bunların üzerinde olan ortak bir iyi ideasından bahsedemeyiz.

Aristoteles düşüncesinde etiğin temelinde bulunan iyi, mutluluk ve erdem kavramları akıl ile açıklanmaktadır. Bu durumu iyi, mutluluk ve erdem kavramlarının tanımlarında da belirgin bir şekilde görülür. Aristoteles, insanın işinin erdemli eylemleri gerçekleştirmek olduğunu bu doğrultuda bunu gerçekleştirmek içinde eylemlerin akla uygun olduğu belirterek insanın iyiyi bulma sürecinde akıl ile etkinliklere odaklanması gerektiğini söyler. Yani *etiği* bilgisel bir faaliyet şeklinde irdelerken, etik alanının gerçeğinin bilgisini sunmaya çalışmaktadır. Yani bu bilgiyi akıl ile elde ederek en üst iyi olanın erdeme ulaşmasıdır.

2.2. Immanuel Kant

İnsanın değeri problemi, Antik dönemden bugüne kadar uzanan kökleşmiş bir felsefi ve tarihsel bir yığına sahiptir. Kant'ta (1724-1804) insanın değeri problemini ele alarak mantıksal şekilde sistematikleştiren felsefecilerdendir. İnsanın değerinin hususunda saf aklın bağımlı olmayan, içeriksiz yasa, özgür bir şekilde isteme dediği ve eyleme faaliyeti adı altında önemli bir görüş ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu konuda Kant'ın etik öğretisinde

²⁹ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s.20.

³⁰ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. S.Babür, s.15.

iki yapı ön plandadır. İlk olarak özgürlük dediğimiz şey ahlak yasasının bir ön şartı olması konusu ve bu şartla ancak ahlak yasasının özgürlüğün ne olduğunu idrak etme sebebi olmasıdır. Bir diğer özeliği, insanın değerle ahlak yasasının ortasında olan bağlantı, pratik aklın ilkelerinin oluşmasını sağlayan insanın etik eylemlerinin kriterini belirleyen bir sınırla ilgili olduğudur. Kant'a göre iyi isteme kavramı, ahlak yasasına uygun olan istemedir. İnsanın değeri, sadece içeriksiz ahlak yasasına göre istemeyle korunabilir.

Erdemin insan için erişilebilir olup, en üst ahlaki kısımda olarak erişilemez bir alan olmasını Kant şöyle açıklamaktadır: “İnsan ahlaklılığının üst aşamasında, bazılarının saf olmasa da erdemden daha da fazla değildir. Ahlaklılığın en üst kısmında yer alan erdem, bilge kişinin imgesel şekilde genel olarak simgelediği bir idealdir.”³¹ Yani ahlaklı olmada en tepede olan erdemdir; fakat bu en üst alanda yer alan erdeme insan ulaşamadığı için erdem insan için bir hedeftir. Bu hedef için uğraş göstermek ise, insanın olanağının olduğu bir ahlaksal erdemdir.

Felsefecimizin etik anlayışına bakıldığında genellikle etikte erdem görüşüne gerek yokmuş gibi düşünülür. Fakat Kant'ın erdem tasvirleri ve açıklamaları bakıldığında bunun çok da olanaklı olmadığı görülür. Kant, erdem “insanın her seferinde içerisinde olabileceği ahlaksal bir olay” olduğunu söylemektedir. Bu nedenle erdem “yasaya karşı olan uymadan, yasaya karşı uyumlu olan maksat” olmuş olmasıyla ahlak yasasıyla kaçınılmaz bir bağının olduğunu ve ahlaklılık için şart olduğunu gösterir. Erdem kavramının ahlak yasasıyla olan ilişkisi ve ahlaki yaşamdaki mühim olması sebebiyle söylenenler göz önüne alındığında erdem, nesnel açıdan yorumlama insan için erişilemez bir ideal gibi görülsede ancak insanın ahlaksal *maksimlerini* devamlı olarak geliştirilmesinden emin olması, en üst pratik ilke olan ahlak yasasına bağlı bir ilke olmasından kaynaklanır.³²

Düşünürümüz ahlak felsefesi ve pratik antropoloji arasında farklılığı ortaya koymak için³³ etiğin tecrübeyle bağlantılı olan noktası antropolojinin konusunu oluşturur. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi Kant için ahlak, rastlantısal olamaz. Kant için ahlaki kararlar ve eylemler *zorunlu* olmalıdır. Dolayısıyla da Kant'ta ahlak *metafizik* alanda ele alınmalıdır.³⁴

³¹ Immanuel Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İ. Kuçuradi, Ankara: TFK Yayınları, 2002, s.65.

³² Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İ. Kuçuradi, Ankara: TFK Yayınları, 2009a, s.38.

³³ I. Kant, *Prolegomena / Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe*, çev. İ. Kuçuradi, Ankara: TFK Yayınları, 2002, s.4.

³⁴ A.g.e., s.26.

Akla dayalı bir şekilde aklın yarasına göre eylemek, insan olmak için elzendir. Bütün bu çaba, insan olarak diğerlerinden ayrı olmasının idrakinde olarak, ait olduğu doğanın şartlarını şekilde isteme, eylemlerini gerçekteşirebilmesi gerekmektedir. Yalnızca tek değil, başkalarıyla olan ilişkilerinde de insan olmanın değerine uygun olan bir yaşam sürdürebilmesidir.

Kant için insanın kendisinin nihai gaye olarak görme yetisi bulunarak, insanlığı diğerlerinden farklı kılması, yani insanı hayvandan farkını ortaya koyan yetidir. Bu sebepten dolayı insanın, her çeşit şartı kendinde barındırdığıyla, bunların gerçekteşmesini sağlanmasını kazanarak, kendisini geliştirerek bir değer hale getirerek, akla faydalı isteme ve ödev birleşiminde bir bağlantı bulunur. Dolayısıyla insanın hayvansal yanını doğal melekesini insani yönden ilerletmesi bir ödevdir.³⁵

Aristoteles'in erdem anlayışında, insan duygusal yönden isteyerek erdemli eylemde bulunarak, yaptığı şeylerde ahlaksal karşılığı vardır. Fakat Kant'ta etiğin, "ahlak yarası", genelin ahlaksal buyruklar gibi, ahlaksal maksadı yetkinliğiyle açığa çıkarır. Bu yetkinlik, hiç kimse tarafından ulaşılamayıp, yine de ona yaklaşımayla ilerleyerek yaklaşımak buna ilk örnektir. Akıl sahibi olarak insanın günü geldiğinde, ahlak yaraslarını tümünü isteyerek şartlarını yerine getirme duruma olsaydı, bu yasalardan çıkma olanağı bulunacak bir arzu bile bulunmadığı anlamına gelirdi.³⁶ Diğer bir ifadeyle, insan doğasının şartı olarak yasaya karşı duygulara, istemelerin imkânı olan bir varlık olmasından dolayı ahlak yarasını eksiksiz bir şekilde isteyerek yerine getirebilecek şartta olmadığından tersi durumda sonu olan akıl sahibi olmaktansa çıkararak kutsal olurdu.

2.2.1.İyi İsteme Kavramı

Kant özgürlüğü açıklayabilmek için *ahlak yarasının* ne olduğunu bir durum karşısında sergilenecek olan eylemin ahlakiliğini neyin belirleyeceğine temellendirmeye çalışır. Buradan hareketle *a priori* ve *a posteriori*, *amaç*, *ödev*, *emir*, *isteme* ve *eğilim* gibi özgürlük ve *ahlak yarasıyla* doğrudan ilintili kavramlara açıklık kazandırmaya çalışır. Özgürlük ve

³⁵ Kant, *Prolegomena / Gelecekte Bildim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizike*, çev. İ. Kuçuradi, s.36.

³⁶ Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İ. Kuçuradi, s.92.

ahlak yasası a prioridir bu sebeple de düşünseldirler. Fakat burada iyi bir isteme ahlaki olabilir. ³⁷

Kant, çalışmasının ilk bölümlerindeki epistemoloji tartışmasında, ahlak metafiziğinin temellendirmesinde *değer problemi* hususunu konu alır. Bu husus Kant'ın etik görüşünü anlayabilmek için gereklidir. Kant'ın görüşleri kendisinden sonra da yüzyıllarca tartışılmış, yararlanılmış ve eleştirilmiştir. Felsefe tarihi açısından baktığımızda aslında birçok filozofun düşünceleri tartışılmış ve eleştirilmiştir fakat buradaki asıl önemli şey düşünürlerin öne sürdükleri savları dayandırdıkları ilkelerin anlaşılabilmesidir. Dolayısıyla Kant'ın insanın değeri konusunda *evrensellik* üzerine kurulu olması ve bu bağlamda ancak açıklayıcı olabilmesidir. ³⁸

Kuçuradi, etik görüşünü ortaya koyarken Kant'ın etik fikrinden hareketle onun etik fikrinin önemiyetini ve yetersiz olan kısımları irdelleyerek kendi etik anlayışını ileri sürer. Yeni görüşler hep bir türetmeyle ortaya çıkmaktadır. İlkeler hep türetilerek ortaya çıkar. İlkelerin değeri belirleyen nokta türetildikleri kısımdır. Eylem ilkeleri ise çıkarımlardır. Yani eylemlere veya ilkelere baktığımızda çıkarıldıkları yerler ise bir kısmı ayrı ayrı davranış etkilerinin değerlendirilmesi; bu etkilerin kişilere sağlamış olduğu faydalar veya zararlar konusunda yapılan çıkarımlardır. Pratik ilkeler de ise bir kısmı insanın değerinin bilgisinden, doğrudan ya da dolaylı olarak değerinden çığnmemesi bilgisinin yordamıyla türetilen ilkelerdir. Meta-ilkeler ise “her şey yapabilir” ilkesinden hareketle akıl yürütülerek ortaya çıkan üst ilkelerdir. ³⁹ Birinci türden ilkelere *kültürel normlar* da denilmektedir. Bu ilkelerin kaynağı doğal tarihsel koşullardan ve farklı kültürden insan anlayışlardır. Kültürel normlar, türetildikleri anda, *var olan durumu korumayı* yahut *düzen kurmayı amaçlamak* gibi bir işlevleri söz konusudur. Kültürel normların pek çoğu böyle normlardır. İkincil türden normlar ise insanın içerisinde bulunduğu iki farklı tarihsel durum ışığında değerinin bilgisiyyle karşılaştırma yapılarak türetilmektedir. Hangi ilke olursa olsun bu ilkeler çıkan ve türetilen ilkelerdir. İlkeler bir keşif veya bir buluş değildir. İnsanın değerinin bilgisinden türetilerek, akıl yürütme biçimleriyle ortaya çıkan ilkelerdir. ⁴⁰

³⁷ Onur Dursun ve İlker Özdemir, “Evrensel Akla Temeli Pozitif Bir Özgürlük Düşüncesi: Basın Özgürlüğü Kant'ın Düşünceleriyle Yeniden Yapılandırılmak”, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi *Etkileşim Akademik Dergisi*, 2019, s.81.

³⁸ Ece Saraçoğlu, “Kant'ın Etik Anlayışı Doğrultusunda İnsanın Değeri Tartışması”, İstanbul: *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2021, s.2.

³⁹ İoanna Kuçuradi, *Çağın Olayları Arasında*, s.177-178.

⁴⁰ İoanna Kuçuradi, *a.g.e.*, s.177-178

Kant, "iyi isteme" konusunda eğer iyiye *herkes için zorunlu olan* bir ödevdir. Zorunlu olan ödevi yerine getirmenin tek şeyi de insanın aklını kullanmasıdır. İnsan kendi için ve herkes için iyi olan şeyi aklını kullanarak istiyorsa ancak o zaman özgürdür. İnsan üzerinde eylemin gerçekleşmesi amaçtır. İnsan duyumsal bilgiler alanına girmez. Yani duyumsal bilgilerden kasıt *a posteriori* nitelikli bir özgürlük ve ahlak yasasını kapsamaz. Duyusal bilgi dediğimiz insanın hazzı ve güdüsünü gidermeye yönelik bir eylem olduğundan dolayı nesne bağımlı olduğundan kaynaklı birey özerk değildir. Dolayısıyla Kant'ın özgürlüğün karşıtı olarak bağımlılığı işaret ettiğini anlaşılmaktadır.⁴¹

Yaratılmış dünyada insan elinde olan her şeyi araç olarak kullanabilir. İnsan akıl sahibi olarak tek olarak amaçtır. Burada söylenilmek istenen, özgürlüğün özerkliğinden dolayı ahlak yasasının öznesi olmaktadır. Dolayısıyla her isteme, akıl sahibi olan her bireyin özerkliğiyle uyuşması şu şart ile daraltılmıştır: varlığı, tesiri altında kalınan öznenin istemeyi kendisinin bir yasaya uygun şekilde olmayan gayeye ilintili kalmamak; varlığın sadece araç olarak kullanmamak ve beraberinde de kendisini amaç olarak kullanmaktır.⁴²

Düşünürün etik anlayışın ilkesi *akıldır*. Onun etik ilkesi akıl ile mutlak bir biçimde uyuşması gereken bir eylemdir. Görüyoruz Kant, insanın tikel doğasını görmezden gelerek onu akla dayalı kuralların olduğu bir evrensel yapıyla sınırlandırmıştır.⁴³ Bu perspektiften bakıldığında, öznel bir akıl olmanın ötesinde, kendisi için istediğini bütün insanlar içinde isteyen, bu doğrultuda da evrensel bir ilkeyle hareket ederek genel olarak insanlık idesine konusunda akıl söz konusudur. Bu bağlamda onun *özgürlük düşüncesinde* insanlık idesiyle, *bireysellik* ve *evrensellik* aynı düzlemde yer alabilmektedir.⁴⁴ Kant insanı diğer canlılardan ayırırken, insanın tabiata has olmanın yanı sıra geçerek deneyimlenen ve gözlemlenebilir bir evrenin ötesinde dünyaya has akıl yetkini varlık olabilmesidir. Yani, insanın akıl sahibi bir varlık olarak hiçbir kılavuza ihtiyaç duymadan kullanabilme cesareti gösterebilmesidir.

⁴¹ Onur Dursun, İlker Özdemir, "Evrensel Akla Temelli Pozitif Bir Özgürlük Düşüncesi: Basın Özgürlüğü Kant'ın Düşünceleriyle Yeniden Yapılandırılmak", *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Etkileşim Akademik Dergisi*, yıl:2-sayı:3, Nisan 2019, s.82.

⁴² Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. I. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999, s.96.

⁴³Adorno T. W., *Ahlak Felsefesinin Sorunları*, çev. T. Schröder, haz., T. Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, s.112

⁴⁴ Immanuel Kant, *Ahlakın Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İ. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002, s.66.

İstemenin özerk olması ahlak yasalarını ve bu yasalara uyan ödevlerin yegâne ilkesidir. Bu yegâne ilke, ahlaklılığın arzu edilen nesneden bağımsız olarak, kişisel tercihinin sadece yasa koyan kişi aracılığıyla bunun belirlenmesinden oluşur. *Saf pratik aklın* koymuş olduğu yasa pozitif anlamda özgürlük iken, bağımsızlık olarak ifade edilen *özgürlük* negatiftir. Saf pratik aklın özerkliği, özgürlüğün özerkliğini ifade eder. Özgürlüğün özerkliği, maksimin biçimsel koşulu olup, maksimler bu koşula bağlı olduğundan en yüksek pratik yasayla uyumdadır.⁴⁵ Tüm bu söylenenlere baktığımızda Kant'ın amaçlar krallığının, insanı kendisi için bir nihai gayesi olarak gören bu etik kuramının bize sağlamış olduğu bilgilerdir.

Kant'ın düşüncesindeki bu yaklaşım fazla biçimsel bulunsa da Kuçuradi bunu olumlu bulur. Bunun sebebi Kant'ın İnsanın potansiyeline, gücüne, aklına olan inancıdır. Kant her şeyi insan eliyle değiştirilebileceğine inanan bir düşündürür. İnsan kendi aklını kullanma yetisine sahip cesaretli olan, başkalarının boyunduruğunda olmayan insanlara güven duymaktadır. Kant'ın aydınlanma düşüncesine baktığımızda bize bıraktıkları çok kıymetli olup, her şeyin insan eliyle değiştirilebilir olma düşüncesi güçlendirilmelidir. Kant'ın düşüncesi bize bir temel sağlasa da eksik olan eleştirilebilir birçok noktalarda bulunmaktadır. Kuçuradi, Kant'ın etik düşüncesinden etkilenmiş fakat *İyi istemenin* yeterli olmadığı düşündüğünden dolayı buradan hareketle yeni bir etik anlayış ortaya koymuştur.

2.3. Arthur Schopenhauer

Schopenhauer'da (1788- 1860) düşünmenin geçmişten geleceğe uzanmasını sağlayan şey akıldır.⁴⁶ Akılın vermiş olduğu imkanla kişi davranışlarını önce tasarlayabiliyor. Yani, “şimdinin raslantısal uyarılarından bağımsız genel yöntemler göre davranışta”⁴⁷ bulunabilir. Tasarımlar ebediyen kişinin istemesinin yöneldikleri üzerinden ele alma için yapılır. Çünkü kavramsallaşmış bilgi, kişiyi sürekli nedensel şartların sınırlarına alır. Aklın öncelikli işi, kişinin kendi isteğiyle uyumlu erekler koymasını ve hedefler doğrultusunda

⁴⁵ Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. I. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999, s.38.

⁴⁶ Arthur Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, çev. L. Özşar, Bursa: Biblos Kitabevi Yayınları, 2018, S.101.

⁴⁷ İoanna Kucuradi, *Schopenhauer ve İnsan*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1968, s.12-13.

ilerlemek için almış olduğu kararların ve yaptıklarının birbiriyle sistemli bir amaç doğrultusunda olabilmemesine imkân sağlamaktır.⁴⁸

Schopenhauer, nedenselliğin ötesine geçebilmek için bilmenin şartlarıyla dünyaya doğru yol alan insana “tabiatın fabrikasyonu insan” olarak niteler. Tabiatın fabrikasyonu insan, algılamayı bilmenin şartı olarak kullandığında onu kavramlaştıran ve bu imkanla akli etkin şekilde kullanamayan insan tarzıdır. İnsan, ne istediğini bilen bir varlık olsa da genel manada ne istediğini bilmeyedir, dolayısıyla isteğine ulaşmak için gereken planlamaları yapamayan insandır.⁴⁹ Bu tür insanların nihai gayesi, ölüm kapıya gelene boş bir şekilde gün geçirmektir. İnsanların çoğunluğu bu tipe girer.

Akıl yetisine sahip olan ona sahip olmasının yanı sıra aklını da en etkili biçimde yöneten insandır. Akıllı insan farkında olan, yaşamdan neyi istediğini yahut neyi istemediğini bilendir. Burada bilgi, ne isteğinin farkına vardır ve istedikleri doğrultusunda onlara ulaşması noktasında yardımcı olur ancak daha fazlasını yapamaz. Akıllı insan kendi eğilimlerinden güçlü olanın bilerek onu geliştirebilir. Nedensel ilişkilerden ayrılamayan akıllı insanın gerçekleştirebileceği yegâne şey, güçlü olan şeyi isteyerek o doğrultuda hedefine doğru anlamsız olan hayat içinde istekten ziyade planlı bir şekilde ilerlemeye çalışmaktır.⁵⁰

Schopenhauer’e göre, var olanın temelinde isteme vardır. İstemenin nesneleşmesi demek zaman ve mekân bakımından onlara uygun olan tasarımları sağlar.⁵¹ yani dünya da bir tür istemedir ya da tezahürüdür. Zaman ve mekân bağlamından içinde yer alan algılanan her şey, istemenin tasarımlarıdır. Schopenhauer, tasarımları, *istemenin görüngüleri* olarak ifade eder. Dolayısıyla isteme ve tasarımların yapısı bakımından olan paydaşlık daha çok ortaya çıkar. Schopenhauer’in dünyayı isteme ve onun görüşlerini olarak ifade etmesi onu, var olanı iki farklı tözden geldiğini savunanlardan ayırır. Onun düşüncesinde bu ikili dünyayı kavrama noktasında bir yanılısamadır. Düşünce ve madde, kendinde şeyin ortaya çıkmasını sağlayarak, ikisinde de isteme vardır ve beraber tasarım olarak dünyanın oluşumunu sağlar.⁵²

⁴⁸ A.g.e., s.12-13.

⁴⁹ A.g.e., s.70.

⁵⁰ A.g.e., s.77.

⁵¹ A.g.e., s.28.

⁵² Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, çev. L. Özşar, s.29.

Düşünür doğanın temel yasasında çatışma, didinme, mücadele ve kavga vardır. Hatta çatışmanın doğa sayesinde var olduğunu söyler.⁵³ Schopenhauer'un düşüncesinde dünyada olan her şey aynı istemenin nesneleşmesinden kaynaklı olduğundan dolayı hepsi aynı öze sahiptir ve aralarında bir benzerlik olduğunu belirtilir. Özsel olarak aynı olsalar da görüngüde farklıdır. Yani, varlıklarını idame ettirebilmek için birbirleriyle çatışmaya girerler, çünkü dünya üzerinde bir denetim sağlamak isterler.

Tasarım dediğimiz dünya, bizim yaşamımızı göz önüne alarak tek bir açıdan değil, esasında iki zorunluluk vardır. Biri *nesnedir*. Nesnenin bu kalıplaşmış yapısı *uzam* ile *zaman*, bunların imkanıyla çokluğu oluşturur. Tasarım olan dünya bir diğer yarısı *öznedir*. Özne, uzamla birlikte zamanda bulunmaz, çünkü o algılayabilen varlıkta bir tümdür.⁵⁴ Düşünce ve maddenin tür açısından birbirinden ayrı olmadığını ifade eder ve onları esas isteme için görünümleri olarak, insanın ikili yapısı itibariyle, özünde değişken nüshalar olarak değil öz olarak iki faktör beden ve karakter olarak irdeler.⁵⁵

İstemenin bilinebilmesi, değişken yasalara uygun olması hasebiyle görünümlerin bilinebilmesinden ayrıdır. Direkt aracısız bilinme durumu vardır. Bu tür bilgi, "Duygu türünden boş ve karanlık niteliğe sahip olup; bilinmenin birbirinden ayırlamadığı durumda bir bilgi türüdür."⁵⁶ Bahsedilen bu bilgi, istemenin görüngüleri bakımından bir şekilde yerleştirilebilir. *Temel isteme*, içsel bir çatışma içerisinde kendisiyle birlikte nesneleşir. İnsan, istemenin nesneleşmesinin son aşamasıdır. İstemenin içsel tearuz amacı özgür insanın var olmasıdır.⁵⁷

Temel istemenin basamaklar şeklidir. İlk olarak direkt olarak fikirler olarak nesneleştiğini söylenebilir. İsteme, ilk durumda nesneleşme basamağında olan anorganik yaşamda doğa güçleri, yasa bakımından, diğer nesneleşme basamağında ise organik yaşamda yaşama arzusu doğrultuda ikaz ederek karşılık verme yetisiyle, üçüncü basamağı olan hayvanın olduğu yerde algıma ve bilme imkânıyla karşılık vererek hareket imkânı

⁵³ A.g.e., s.18.

⁵⁴ A.g.e., s.11.

⁵⁵ İoanna Kuçuradi, *Schopenhauer ve İnsan*, s.45.

⁵⁶ A.g.e., s.31.

⁵⁷ A.g.e., s.32.

olarak ve son nesneleşme basamağında ise olan insanda da akıl diğer bilme şartı olarak direkt nesneleştirmiştir.⁵⁸

Dünya sadece tasarımdan ya da görünüşten meydana gelmez; bu tasarımın yapısında olan, kendini gerçekleştirme biçimde gösterebilen istemedir.⁵⁹ Tasarım olarak dünya isteme olarak dünyanın görünüşüdür. Aynı ayrı şeyler bu dünyanın özgün inşasını oluşturan istemenin belirli bir süreçte, mekânda ve nedensel bağlantılar içerisinde açığa çıkmasından daha öte değildir. Bu ortaya çıkma durumu yukarıda bahsettiğim aşamalar nesneleşme basamağı vasıtasıyla gerçekleşir.⁶⁰

Schopenhauer'a göre özgürlüğün kişinin öz yapısında bulunduğunu savunarak, her insanın özgür ileri her insanın özgür olduğu manasını taşımayan görüş, insanda bir şart olarak var olan özgürlüğün, fenomen ve onun tezahürleri bir yana bırakıldığında açığa kavuşabileceğini söyler. Bu çerçevede insan, kendi ve varlık açısından bilgiye söz konusu olanağı erişebilir. Burada, fenomenal dünyanın çerçevesini aşmayı başaramayan ve istemenin bilgisini hakimiyeti altında tutarak bu durumda bir özgürlükten bahsedemeyiz. Fenomenal bilgi kriterini aşarak, istemenin bilgisine bizzat görev edenin bazı insanlarda dıştan bir güce bağlı kalmayarak özgürlüğünü gerçekleştir imkânı bulur.⁶¹ İnsanın özgürlüğü ayrı şartların ötesinde varlığın bütünlüğünün bilgisiyle mümkündür. Ters durumda ise sadece yalnız olan durumlar için yaşamak ise nedenselliğe bağlılığı gerektirir.

Nedensellik angajmanı dışında olan, bencilliğe karşı sırt çevirerek, diğerlerine karşı merhamet duygusuyla sevgi hisseder. Bu duygularla beraber başkalarıyla kendisi bağlantısını kurarak farkı kapatan ve insanların bağlarıyla özsel beraberliği farkında olarak özgür kişinin davranışları, ahlaki bir değer taşır. Dolayısıyla özgür olmayan insanın eylemlerinde *bencillik* ve *kötülük* varken özgür insanın eylemlerinin altında *hak duygusu* ve *sevgi* bulunur. Hak duygusu ve sevgi, insanın içten gelenin bilgisine, var olanın bütünlüğüyle net bir şekilde kavranmasıyla temellenir.⁶²

⁵⁸ Arthur Schopenhauer, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, s.60.

⁵⁹ Schopenhauer, a.g.e., s.29.

⁶⁰ İoanna Kuçuradi, *Schopenhauer ve İnsan*, s.8.

⁶¹ İoanna Kuçuradi, *Schopenhauer ve İnsan*, İstanbul: Yankı Yayınları, 1968, s.113-115.

⁶² A.g.e., s.150.

Etik kişi değerleri ve değerlilik görüngüleri, yalnızca olanaklı şartlar sağlandığında bazı kişilerin hayata uygulayabileceği kişisel imkanlardır. Etik imkanlar oluşması için şartların bilgisi ve toplumsal değerlerin oluşması gerekir. Felsefecimize göre bazı düşünceler, mesela adalet, toplumsal bağların çoğunlukla kurulmasıyla alakalı öncüller, sınırlı tarihsel toplumsal şartlarda bu kurulan bağların insanın imkanına erişmek tarihsel kriter, toplumsal değerler içerisinde bulunur. Düşünürümüz zellikle Nietzsche'nin değer fikrine paralel bir biçimde benzer olan *kişi-üstü* "st değerler" etik kişilik özelliklerinden olan, yaratıcı, zgr kişilerin, türü bakımından kişiye gerekli toplumsal değerler imkn sunulduğunda, gayenin bilincinde, şartını yerine getirecek biçimde uyarlanarak hayata sunulduğunda birlikte, bilim, felsefe, sanat, siyaset, hukuk gibi genel olarak insanlığın ürünü, insanın tarihselliğinin eseri olan insansal değerler ve olanaklardır.⁶³

Etiğe kendini bırakan insan nedensel ilişkileri olsun evrenden kişi olarak kendi nedensel bağlarından kurtulur. Kendi yapısına, hayata ve dünyaya karşı hayır diyebilendir. Gerçekleşen her isteğin insanı tatmin etmeyerek yerine bir başkasına yer açtığını, gerçekleşen her isteğin arkasından bir diğer istek geldiğini, isteklerin sınırlı ve sonsuz olduğu, kişinin bu isteklerin bağımlısı olduğunu idrak eder. Etiğe kendini bırakan insan, istemeye karşı olmakla birlikte, yaşamı kendisi ele alır; böylece karamsarlıktan sıyrılır, yok sayılan o kişiliğinden arınır. Kendi iç doğasına karşı vermiş olduğu mücadeleden galip gelen insanı bu noktada artık hiçbir şey ilgilendirmez. Çünkü artık acı çekmesine sebep olan istemeyi ortadan kaldırmıştır.⁶⁴

2.4. Friedrich Nietzsche

Nietzsche (1844- 1900) için insan değerli olup, hayatta olan her şey de onunla ilintilidir. Bu sebeple felsefesini oluştururken esas inceleme problemi olarak çıkış yapılan kısım insandır. Onun asıl gerçekleştirmek istediği görülmemiş şey ortaya atarak değerlendirme biçimi oluşturabilmektir. Bu kısımda elzem olan insanın hayat şartlarıyla olan bağındaki ilişi içerisinde değerlendirilme yapılmasıdır. Yeni bir değerlendirme tarzını

⁶³ Muttalip zcan, "Kuçuradi Felsefesi", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, haz. Cemal Güzel, Mehmet lmez, Aralık 2012, s.206.

⁶⁴ İoanna Kuçuradi, *Schopenhauer ve İnsan*, İstanbul: Yankı Yayınları, 1968, s.78-83.

ortaya koyarken yapmak istediği, insandan yola çıkmak ve çoğu koşulda insanı incelemek; bu doğrultuda insanın atılım göstermesini sağlamaktır.

Felsefecimiz düşüncesinde insan, hayvan ve üstinsan arasındaki ilişkisi de bir devamlılık olmasıdır. İnsan istek ve eğilimleri açısından hayvandan daha önde; fakat kişi istek ve arzuları açısından dışında diğerlerinin belirlemiş olduğu biçimlere göre hareket ediyorsa, özgür değilse üstinsandan da geridedir.⁶⁵

Nietzsche’de insan bir tamamıyla bütün olamamakla birlikte, insan, artan ve azalan yaşam dinamiğinin kaçınılmaz farklılığıdır.⁶⁶ Bu artış ve azalma aşamaları güç istemiyle ilişkilidir. Güç istemi arttığında durumunda soylu-özgür insan olarak üstinsan olma hedefinde ilerler; güç isteminin eksildiği durumdaysa köle-bağlı insan olarak bilinir. Nietzsche’nin asıl gayesi güç istemini yükseltebilmektir. Erdemli insan ise güç istencinin arttığı insandır ve böylece insan üstinsan olan esas amacını gerçekleştirmeyi sonuçlandırmıştır.

Nietzsche ahlak konusuna kendisinden önce gelen felsefecilerden ayrılarak daha değişik bir yorum ortaya koyar. Onun perspektifinde “iyi” ve “kötü” fikirleri olanağın dışındadır. Nietzsche için “iyi” kavramı soylu olana faydalı olan özgürleşme ve üstinsana varma doğrultusunda atılım göstermesini sağlayan her şeydir. “Kötü” kavramı ise özgürleşme ve üstinsana varma noktasında engelleyicidir. Nietzsche’nin ideolojisi bir başkaldırı felsefesidir. Ahlaksal yargılar konusunda dinsel kararlar gibi var olmayan olanaklara inandığını söyler. Ahlaklılık ister isteyerek ister zorlukla olsun “eskiden beri kabul edilen bir kurala ya da alışlagelmişe itaat etmek”; kişinin, hareketleriyle birlikte değerlendirmeleriyle de uygun yaratmasıdır.⁶⁷

Nietzsche, toplum içinde beraber bir bağlantı içerisinde insanların istek, arzu, dürtü, duygu ve düşüncelerinin farklılık göstereceğinden dolayı yaşamda herkesi kapsayacak şekilde yararlı olan mutlak bir “iyi” veya yaşamdaki bütün insanların zaiyatına olacak kesin “kötü” kavramları yanlıştır. Nietzsche bu hususta geleneksel ahlakın ortaya koyduğu değişmez olan kuralların insanın önüne koyulan kurallar bütününe karşı çıkar. Fakat burada

⁶⁵ Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. Murat Batmankaya, İstanbul: Say Yayınları, 2006, s.38.

⁶⁶ Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları, 2010, s.232.

⁶⁷ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, İstanbul: Yankı Yayınları, 1967, s.25.

karşı çıkarken, ahlakı yok sayan bir durum söz konusu değildir. *Bireysel ahlak* kararlarını savunur. Çünkü insanı özgürleştiren ve üstinsana ulaştırmada ahlaki kararlar olmalıdır; fakat bu kurallar bazıları vasıtasıyla dine bağlı olarak ilerletilen çeşitli kurallar bütünü değil, insanın bireyselliğiyle ilerleyen bireysel kurallar bütünü gereklidir.

Nietzsche'nin felsefesinin yegâne kavramı olarak karşımıza "güç istenci" kavramı çıkar. Nietzsche'de "yaşam bir güç istencidir."⁶⁸"Güç istenci kavramı, vuku ile ortaya çıkaran bütün faaliyetlerin en nihai gayesi olup; her şeyin sebeplerinin ilk münasebeti yasa, ilke, kural diye formüle edilen, istatikselsel manadaki her şeyin gerçek yaratıcısı ve anlamca olan etkenidir."⁶⁹

Felsefecinin, idealistindeki düşüncesini her şey göz önüne alındığında hususları "güç istenci" fikri doğrultusunda ele aldığından bu fikirden hareket ederek "güçlü" ve "güçsüz" ayrıştırmasını yapar. Güç istemini arttıran her şeyi yani hareket, duygu, düşünceyi dayanak olarak kabul eder. Güç isteminin artması, yaşamın ilerleyerek geliştirilmesi ifade eder. Yani düşünür, insanı, üstinsan ve hayvan arada kalan bir kademe olarak niteler. Bundan dolayı da insanın üstesinden gelinmesi gereken bir şey olduğunu savunarak, bununda güç istencinin artmasıyla mümkün olduğunu ifade eder.⁷⁰

Düşünürümüzün çağına değin bütün etikçi felsefeciler, insanların ilişkilerindeki yapı farklılığından ziyade insan davranışlarının, birbirinden farklı olarak devimlerin başkalığı üstünde yoğunlaştılar. Esas yapılıırken, ön yargıya temelli yapmaya çalıştılar. Kişilerin yaptıkları, birbirlerinden farklı devinimler, geçerliliği olan morale uyumlu olup olmamaları durumundan "ahlaklı" ya da "ahlakdışı" davranış diye bahsedilen ve bu davranışların asıl hususlarını ortaya atmaya çalıştılar. İnsanın etik olanağı esasında hürriyeti veya determinizm görüşlerinin belirlemeleri içerisinde ele alınmasıdır. Hürriyeti kabul edenler, morale uygunluk gösteren davranışlarda gösteren insan, moral insan, hür insan, aykırı davranışlar gösteren insan hür olmayan insandır.⁷¹

⁶⁸ Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları, 2010, s.189.

⁶⁹ Hamdi Bravo, *İnsanlığa Övgü*, Ankara: İmge Kitabevi, 2014, s.131.

⁷⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları, 2010, s.135-138.

⁷¹ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s.36-37.

Nietzsche, felsefesini kurarken yeni bir dünya düzeni oluşturmak ister. Bu yeni dünya düzeni isteği hem ahlak hem de siyaset açısındandır. Bu yeni dünya düzeninin kurulabilmesi ise nihilizm ile olanaklıdır. Nihilizm kavramı Nietzsche'nin amaçlarına varma noktasında en önemli araçtır. Nietzsche'de nihilizm, yok etmek için yoktur, görülmemiş değerleri oluşturmak için bir araç olarak vardır. Gaye ise, üstinsana ve büyük siyasete erişmektir.

Nietzsche ahlakın temelinde birey veya toplumsal olarak bireylere itaat ettirdiği ve onları içerisinde oldukları durumdan çıkararak bir paydada örgütlediği zaman mümkündür. “Onun için ahlak, bir baskı olarak görülerek acıdan sakınma yoluyla gidilen bir şeymiş gibi varlığını devam ettirmiş; sonrasında gelenek ve bir içgüdü durumuna gelmiş, sonrasında bir süre alışılmış ve sonucunda erdem olarak nitelendirilmiştir.”⁷²

Nietzsche, genellikle ahlaka karşıymış gibi bilirse de ona “ahlak karşıtı” demek doğru değildir. Çünkü sadece sürü insanın gerçekleştirdiği bireyselliği yok sayan bireyselliği toplumsallık içerisinde yok olan ahlaka karşıttır. Nietzsche, tüm bunlardan mustarip olarak ahlak anlayışlarına ters durarak doğalcı ahlakı savunur, bu onu görelî olarak daha ehemmiyetli görünmektedir.⁷³

Kendi kendine bir davranış ne ahlaklı ne de ahlaksızdır. Hareketi anlamlı ve değerli kılan şey, insanın bütünlüğüyle kendi özüyle ilintilidir. İnsan bütünlüğüyle değerlendirildiğinde anlaşılabilir olur.⁷⁴Nietzsche, ahlak konusunda akli değil istenci ön plana koyar. Akılcılığı ve toplumculuğun kaynağı değerler namına, bireyciliği ve istenci savunan değerlerin yerleştirilmesi gerektiğini söyler.

Değerler kişinin dünyaya açılan ve onların görünmesini imkân sağlayan pencerelerdir. Her şeyden ziyade değerler insan için manası olan bir evrenin varlığını ortaya koyar. Dünya yalnızca bu değerlerle birlikte kişi için bir anlam ifade eder. Yani bu değerler, dünyayı insan için yaşanabilir bir hale dönüştürür.

⁷² Derda Küçükalp, *Nietzsche'nin Ahlak ve Siyaset Felsefesi*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2017, s.52.

⁷³ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s.27.

⁷⁴ A.g.e., s.38.

“Değerlerin yeniden bir değerlendirilmesi” Nietzsche’nin kurmak istediği felsefesine ilerlemeyi mümkün kılar. Nietzsche’nin felsefeden faaliyetten önce idrak ettiği şey; var olan dünyaya bağlantılı değerlendirmelerimizi ve yorumlarımızı zeminini oluşturan değerlere ilgili eleştirel bir tutum nümeyiş etmek gerekir.⁷⁵

Nietzsche’nin perspektifinden bakıldığında şimdiye kadar insanlığa rehberlik eden ve kendisinden sonra da insanlığı yönlendirecek alanlardan ahlakı, dini, bilimsel ve felsefi değerleri bir diğer şekilde de kendi hayatını idame ettirebilmesi için bir gaye, mana sağlarken; diğer süreçte de onu hasta ederek, zayıf hale getirerek ve bitirmektedir.

2.5. Nicolai Hartmann

Hartmann (1882-1950), 20. Yüzyılda yaşayarak değer felsefesi bakımından önemi büyük olan felsefecidir. Hartmann’ın felsefe tarihindeki konumu, onun felsefe tarihine sunmuş olduğu katkı dışında modern ontolojinin inşa edilmesini sağlaması ve değer felsefesi bakımından öncüsü olan, ışık tutan düşünceleridir. Hartmann’ın değer felsefesine katkılarından ziyade, onun ontolojiye katmış olduğu yeni bir perspektiftir. Bu sebeple Hartmann’ın değer fikrini irdelemeden önce ontolojisine ne olduğunu idrak etmek elzemdir.⁷⁶

Nicolai Hartmann ontolojiyi düşünce tarihi süresince tanımlanmış olan ontoloji fikrinin değişik olarak ele almaktadır. Hartmann, ayrıca bilinen bilgilerin temelini ontoloji olarak görür. Ontolojiyi ne *aşkınsal realizm* yahut sadece idealizm olarak irdeler. “Naif gerçekten davranışlarını bilimle ifade eder.” Hartmann’ın düşüncesinde sisteminde bütün bilimler ontolojiktir.⁷⁷

Hartmann’a düşüncesinde felsefe disiplinlerinin yapmış olduğu kötü hata veya Hartmann’ın onlarda gördüğü en büyük eksiklik, inceledikleri alanın nesnesini hep tek bir açıdan, yalnız bir açıdan ele almaları, onun diğer var olanlarla ilişkisine dikkat etmemeleridir. Ona göre, felsefenin dayanabileceği zemin, sadece var olanı “varlık

⁷⁵ A.g.e., s.42.

⁷⁶ Elif Balcı, “Hartmann’da Değer ve Değerlendirme Problemi”, *Kilikya Felsefe Dergisi*, s.106.

⁷⁷ Takiyettin Mengüşoğlu, *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020, s.241.

ilkelerinin tabii ilişkilerine uyararak, bir bütün içerisinde⁷⁸ ele alınması gerekirdi. Bu yaklaşımda Hartmann'ın yeni ontolojisiydi. Hartmann yeni ontoloji yaklaşımında “var olanı var olan” olarak irdeleme kanaatindedir.

Varlık dediğimiz şey sadece tek bir acıdan irdelemenin felsefi uğraşma alanında yer alan “izm”lerin kesinleştirilmesine sebep olduğunu söyler. Varlığı ise yöntem açısından ikiye ayırır: *İdeal varlık* ve *reel varlık*. O varlığı da 4 ayrı katmana indirir. Ontolojinin fenomen açısından hazır olarak varlık şartları şunlardır:

- (1).Maddi,
- (2).Organik,
- (3)Psşik,
- (4).Geist.

Varlıktaki tabakalanma problemini idrak etmek için, bütün olarak görülene bakmak gerekmektedir.⁷⁹ Dolayısıyla burada dikkat edilmesi gereken nokta, maddi hasıldan soyut olana hareket edebilen varlık tabakasıdır. Her tabakanın kendi için has özerk bir kısmı, yeterliliği bulunmakta olup, yasaları vardır. Burada tabakalar birbirlerine bağlıdır. Hartmann'a düşüncesinde soyut ve somut tabakalar kendi kısımlarına açısından ele alınır.⁸⁰

Hartmann'a göre real olan tabakalarının alt kısmında *maddi varlık* tabakası olup, en alttaki tabaka *anorganik* tabakadır, fiziğin irdelediği şeyler, bu anorganik alanı kapsar. Maddi varlık tabakasının üzerinde ise *organik varlık* katı bulunur. Organik varlık kısmında, bitkileri de basit tek hücrelileri de ve organik tabakanın en sağlam varlığı olan insanı da bulundurur. Organik varlığının bir üstünde *psşik tabaka* vardır. Tabakada bilinç ortaya çıkar ve tinsellikten bahsedilemez. Bu noktada insanın ayırt ediciliği daha belirgin olmadığından bu katman insanın hayvanla ortaklaştığı bir tabakadır. Biten kısımda ise tarihi veya tinsel varlık tabakası bulunur. Bu son tabakada insanı diğer canlılardan farkını ortaya koyan yönleriyle farklar bulunur. Bu varlık kapsamı dilin, hukukun, ahlakın, politik akımların, bilginin ve sanatların varlık kapsamındadır.⁸¹

⁷⁸ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.14.

⁷⁹ Takıyettin Mengüşoğlu, *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*, s.264.

⁸⁰ A.g.e., s.241.

⁸¹ Takıyettin Mengüşoğlu, “Çağımızda Antropolojik Teoriler”, *Felsefe Arkivi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976, s.29.

Hartmann'a düşüncesinde üst tabaka alt katmana dayandıysa da alt katmandaki kısmından oluşturulmamıştır. Yani üst tabaka alt katmana yalnızca belirli bağımlı durumdadır. Bu bağımlılıktan ziyade üst tabakaların "hür" olma imkânı sağlayan "kategorial novum"lar bulunmaktadır. Yani, üstte olan tabaka altındaki katmanın niteliklerini kapsıyorsa alıyorsa da her üst katman yalnızca kendi tabakasına has olan *yeni yapı nitelikleri* de barındırır. Psişik tabakada konumlanan *bilme* ise yalnızca hayvan dünyasının yüksek biçiminde var olup, tinsel varlık tabakasının diğer katmanlarda olmayan farkını koyan niteliği ise fikir dünyasından bulunmasıdır.⁸²Hartmann'a göre, insanı anlayabilmek, insanın oluştuğu varlık katmalarında bütünü dikkate almakla olanaklıdır. Bu düşünceye göre, insan yalnızca organik ne yalnızca psişik ne de sadece tinsel bir varlıktır, insan bunların tümünü oluşturur.

İnsan dediğimiz varlık değerleri yaşayan, değerler ortaya koyan, değerlere sahip ve değerlerin imkanını sağlayan biricik varlıktır. İnsanın temelde ayırıcı yanı vasfı *değerlerdir*. Felsefe tarihinde bilhassa *Ethik I* adlı çalışmasında, değerlerin neliğini irdelemeye girişerek, değerlerin süreksiz olduğu düşüncesine karşıt olarak değerlerin "nesneliği", "mutlaklığı" hususunda önemle durur. Hartmann, değerlerin, değişik cinsten bile olsa birer "*gerçek*" olduklarını ortaya koyarak değerler ile geometri arasında ilişki kurmasının sebebinin değerler kapsamının göreliliği, "değer rölativizmini" temelli yok etme istemesidir. Bunu yapmak istemesinin sebebi, değerleri pozitif bir bilim olan geometriyle ve matematikle kıyaslayarak değerlere kesinlik kazandırmayı hedeflemiştir.⁸³

Değerlerin *özler* olduğu kanısında olan Hartmann, değerlerin tüm dış öğeden, özellikle de *insandan* veya *bilinçten* ayrı olmasının gerekliliğini vurgular. Bilincin değerleri önemi bilinç sayesinde var oldukları anlamına gelmemektedir, tam aksine değerler düşüncelerden bağımsız olarak da ortadrlar. Bilinç değerleri kavlıyor olsa da onları yapmaya yetkili değildir.⁸⁴ O değerlerin, insanların onları idrak etmesinden ayrı olarak var oldukları yöndeki fikrinden genel açıdan kabul görececek bir fikirdir. Çünkü Hartmann, değerlerin kendi başına var olduklarını ifade ederken, bazı insanların değerleri bilmiyor oluşunun, var olan değerlerin olmadığı manasına gelmeyeceğini de vurgular. Hartmann'ın ifade etmek istediği, daha önce bahsettiğimiz gibi *değerlerin* onları *düşünen öznen*den ayrı

⁸² A.g.e., 25.

⁸³ A.g.e., s.54.

⁸⁴ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.68-70.

olarak da var olduklarıdır. Bu durum, değerlerin gnoseolojik yönüyle ilişki bir husustur. Bir başka bakışla da Hartmann, değerlerin insandan bağımsızlığı hususunu ontolojik açıdan değerlendirir.

Hartmann, her ne kadar değerlerin kendi kendine var olma niteliği olarak dayandırdıysa da, değerlerin görünüşe gelmeleri için bir başkasının olması gerektiği noktasında fikrini belirtmiştir. Onun düşüncesinde, ahlaki değerlerin aracısı olan varlık yalnızca insandır. Dürüstlük nasıl ki ahlaki bir değerse, bu değeri sadece insan üstlenebilir. Yalnızca insan değerleri fark edenin gerekliliklerine sahiptir. Böylece, insanın manevi varlık tabakasına has olan bir tek olan, insanı hayvandan farklı kılan yanını insanın manevi bir varlık olmasında yattığını açığa çıkarmıştır.

Bu anlatılanlar doğrultusunda, Hartmann'ın, değerlerin insanın olmadığı ideal alandaki varlığını sürdürebileceklerini düşünüyormuş gibi konuştuğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Hartmann insanın ontolojik yönü itibarıyla var olmamasının değerlerin ontolojik olarak var olmasını açık olduğunu düşündüğünü, ama buna karşılık insanın ontolojik açıdan var olmamasının ideal alanda olan değerlerin gerçek alana temellendirilememesi durumunda sebep olacağını düşündüğünü söyleyebiliriz. Böylelikle Hartmann, değerleri insandan ayrı “kendiliğinden var olan” olarak tasvir edilerek, diğer yönden insanın değerlerin yalnız taşıyıcı olduğunu izah ederek değerlerin insanla bir ilişkisi kurulmaktadır.

2.6. Takiyettin Mengüşoğlu

20. yüzyılın yeni ontolojisinin oluşturan Nicolai Hartmann'ın yanında Takiyettin Mengüşoğlu (1905-1984) doktora çalışmasını bitirmiştir. Prof. Ernst von Aster'in hususunu önerisi üzerine “*Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*”⁸⁵ eserini kaleme almıştır. Bu inceleme aynı zamanda Mengüşoğlu'nun Türkçede yazmış olduğu ilk eser olma niteliğini taşımaktadır. Mengüşoğlu, Nicolai Hartmann'ın sayesinde felsefi yetişimini imkân bulduğu için kendisine karşı minnet duyduğunu her daim ifade eder.⁸⁶Felsefi antropoloji bir 20.

⁸⁵ Takiyettin Mengüşoğlu, *Değişmez Değerler ve Değişen Davranışlar: Felsefi Etik İçin Kritik Bir Hazırlık*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1965, s.26.

⁸⁶ Takiyettin Mengüşoğlu, *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*, s.13.

yüzyıl akımıdır. Geçtiğimiz dönemde çıkararak, felsefenin önemli disiplinlerinden olmuştur. Ülkemizde bu tarzı bizlere sunan ve geliştirilmesini sağlayan kişi Takiyettin Mengüşoğlu'dur. Mengüşoğlu da Doğu Almanya'nın pozitivist-materyalist etkilenerek kaldığından insanı ve varlığı 'akılla' açıklayabilen bir düşünce yöntemi bulunur.

Mengüşoğlu'nda en önemli özelliklerden biri soyutlanmış, kavramsal, yalnız bir açıdan insan tasarımını adına insanı bilimsel ve antropolojik yönleriyle birlikte somut insan varoluşunun manasını ortaya koyma gayretidir. Mengüşoğlu, insan felsefesi çalışmalarını sunarken dönemin biyoloji, psikoloji, felsefe ve kültür gibi antropolojik irdelemelerden ilerleyerek; insanın çalışma alanları hususunda belirlemesinde onun ontolojik kapsamda hayvandan ayıran yönünü açığa çıkarmak için bölünmemesini ele alarak irdelemiştir.

Mengüşoğlu felsefi antropolojini ortaya koymadan, ontolojik bir zemin oluşturarak kuramını değişik görüşlerle de çeşitlendirmiştir. İnsan konusundaki farklı birçok fikirlerinden yararlanarak ve karşılaşmış olduğu bilgileri kendi düşüncesinden geçirerek uzun bir süreçten sonra geçmiştir. Bu süreç sonucunun da oluşan teoride, yola çıktığı nokta olarak insanın somut bütünlüğünü belirler ve ontolojik bir durumla kendi düşüncesini inşa eder.⁸⁷ Mengüşoğlu'nun düşüncesinin gayesi, insanı parçalamadan, somut bütünlüğünü bozmadan, bir bütün olarak varlığın yapısını ele alıp incelemek ve idrak etmeye çalışır. Böyle bir amaca da sadece ontolojik fikirle erişilebileceğini saptar.⁸⁸

Felsefi antropoloji araştırmalarında insanı ve onun edimlerini idrak etmek için *değerlere* dikkat edilmesi gerekliliğinin önemini vurgular. Çünkü ona göre insanın içselleştirdiği değerler, davranışlarının gayesini belirler. Hayat davranışlarımızı gerektirdiğinden insan, ortaya attığı bütün ürünleri gerçekleştirmiş olduğu davranışlara bağlıdır. Bu eylemleri gerçekleştirirken olağan değil, bir hedef doğrultusunda gerçekleştirmeli, bu gayeyi değerler ortaya koyar. İnsanı idrak etmenin yöntemi onun edimlerini, eylemlerini anlayarak yetkin olduğu değer duygusuna yoğunlaşmaktır. Bu açıdan değerleri *yüksek değerler*, *araç değerler* ve *davranış değerleri* olmak üzere üç şekilde ayırır. Yüksek değerleri, nesnelliğin araç olduğu, öznelinde tutum değerleri de toplumsal darlığın değerleridir. İnsan yaşamını idame ettirebilmesi bu üç hareket grubunun

⁸⁷ Doğan Özlem, "Takiyettin Mengüşoğlu'nda İnsan Kavramı", *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi* (Takiyettin Mengüşoğlu'nun Anısına), drl. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2017, s. 11.

⁸⁸ Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992, s.257.

gerçekleştirilmesiyle ilişkilidir. Kişinin yaşama karşı bakış tarzı, düşünme yöntemi ve harekete geçme şekliyle onun değer anlayışıyla ilintilidir.⁸⁹ Değerle insan önce kendisini sonra da kâinatı fark edebilir.

Kavramlar ve kurgularla insanı anlamaya çalışmanın yetersiz kalacağını yani bir sonuca varılamayacağını belirtir. Buradan hareketle yola çıkmanın ontolojik zeminden uzaklaşarak fenomenlerle uyumlu sonuçlara ulaşılamaması demek olduğuna vurgular. İnsan, yapıp-etmeleriyle beraber diğer var olanın yanında konumunu alan bir varlık alanıdır.⁹⁰

İnsan, fenomenlerini eylemleriyle birlikte ortaya atar fakat bu edimlerin gerçekleşmesi için *bilgiye* gerek vardır. Çünkü fenomenleri anlamının yolunun bilgi olduğunu ifade eder. Herhangi bir bilgi idrakine sahip olmayan insan ne yapacağını tam kestiremediği için işlevsiz halde kalır.⁹¹ Diğer bir yönden bakıldığında, insanın yapısı gereği imkânı kısıtlı olması bilgisinin az olması, bilgiyi elde etme çabasına düşürür. Karşılaştığı problemler karşısında gayret etmek zorunda kalması sürekli olarak bir şeyler üretmeye zorlamıştır.

Mengüşoğlu, değer duygusunu insana yol gösteren ve seçim yapmasını sağlayan bir rehber olarak ortaya koyar. Seçim yaparak, bazı eylemleri önceliğinin olması bazı eylemleri ise daha sonraki sıraya alarak insanın gayelerindedir. Büsbütün olup biterken insan tek başına olmayıp, toplumsal bir varlık olarak insan, kendisiyle eylemde bulunan diğerleriyle birlikte yaşaması elzemdir. Bu zorundalıkta bizi toplumsallığa, tarihselliğe götürür. Toplumun bir kesimi olan insanın etrafına karşı duyarsız olamayacağını ileri sürerek, insanın uzlaşa sağladığı veya karşıt yollarından birine yönelebileceğini ama üçüncü bir halin ihtimalinin de olamayacağını vurgular. Yani insan eylemsizliği seçip çevresine karşı ilgisiz olamaz.⁹²

Mengüşoğlu'nun felsefi antropolojisinde evrenselci bir bakış açısında olduğu anlaşılıyor. Bunu gerçekleştirebilmek için kendine bu noktada yardımcı alan olarak bilimi görmektedir.⁹³

⁸⁹ Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1988, s.49.

⁹⁰ A.g.e., s.49.

⁹¹ Mengüşoğlu, *Değişmez Değerler ve Değişen Davranışlar: Felsefi Etik İçin Kritik Bir Hazırlık*, s.47

⁹² Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, s.20.

⁹³ Mengüşoğlu, *Fenomenoloji ve Nikolai Hartmann*, s.30-31

Düşünürün değer tutumunu idrak etmek için onun etik görüşünü incelememiz gerekir. Ona düşüncesinde etik; İnsan ve davranışlarına özgü bir irdeleme kapsamı olarak gören ve insanın varlık huyuyla birlikte hareketlerinin yapısını oluşturan ilkelerin varlık huyunu irdeleyen felsefi bir alandır. Farklı dönemlerde yaşamış insanların değişik alışkanlıklarının sahip olmaları onların sosyal çevrelerine has durumlarının ve geleneksel yapılarının değişmesinden kaynaklanmıştır. Bunlar etik alanına dahil olmayıp, gelenekler alanına kapsar.⁹⁴

Etik değerlerin toplumdan topluma değişiklik gösterdiği yönündeki beyanında hatalı olması ve etik değerlerin edimlerin biçimleri gibi değişiklik göstermediğini ifade eder. Örneğin yalan söylemek hep kötüdür fakat toplumların yalana karşısında verdikleri tepkiler birbirinden farklılık gösterir. Dolayısıyla bu değişen değerlerin değil çevrenin vermiş olduğu tepkidir.

Değer üzerine birçok görüş ortaya konduğunu ve bunlar görüşler içerisinde en zararlı olan *değerin öznel* olması gerektiği kanaatinde olan görüş olduğunu belirtir. Hatta anlayışın değeri kullanmaktan imtina ettiğini söyler. Değer konusunda soyut bir eğilim olduğunu iddia ettiklerini ortaya atarken Mengüşoğlu, değerlerin varlıklarını yok ederek onları görmezden geldiğini ifade eder. Bu durum değerleri, olması gerekeni açığa çıkaran kurallar olarak nitelendiren bir önyargıdır. Bu önyargı, objenin varlığını süjenin dayandırıldığını savını ortaya koyan bilgi teorileridir.⁹⁵

Mengüşoğlu, önyargı da değerlerin varlığını bütünden reddetmektedir. Tek bilgi alem açısından *değerden* ayrı tutulamayacağı savına dayanan düşünür, değerleri yok sayan teorileri de tenkit eder. Bilginin değerlerden bağımsız olmayacağını onaylamanın da yeterli olmayacağını burada değerlerin gerekli davranışı onları ayrı bir varlık kısmı açısından değerlendirmemiz gerektiğini kesin bir şekilde ifade eder. Felsefi antropolojide, kavramın hangi manada kullanıldığı değil de temel noktada hangi fenomenlere dayanıp dayanmadığı konusu önemlidir.⁹⁶

⁹⁴ Mengüşoğlu, a.g.e., s.14-15.

⁹⁵ A.g.e., s.16.

⁹⁶ Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, s.154-155.

Anlam ve değerin insanın varlık koşulu olması kanaatindeyken, doğal hayattaki bahsi geçen her değer grubunun da birbiriyle karışabileceğini dışunur. Değer gruplarının bu noktaya gelmesine engel olunamayacağı ve onları ayıramayacağının bilincinde olarak gıcın de insanda bulunduğu gırüşünü savındadır. Bu noktada insanının, ylık bilinçle ikinci grup değerlerin boyunduruğuna girmesi ve onları aracı gırerek gerektiğinden fazla uğraş sarfetmemesi gerektiğini vurgular.⁹⁷ Gruplar arasında farklılıklar bulunsa da, ilk iki değer grubunun bütünüyle ayrılamadığı ve aralarında olan ilinti olduğunu söylemek mümkündür. İnsan yaşamı gereği bahsi geçen değer gruplarının imkanıyla birlikte insanın davranışları bu değerler aracılığıyla yürütölmektedir. Ayrıca hiçbir grubun mutlaklaştırılmaması hususuna vurgu yapar, yani birinin kesinleştirilememesi demek onun metafizikleştirilmesi demektir. Mengüşoğlu'nun üçüncü değer grubunda davranış değerleri grubu vardır. Değer gruplarının içinde zararı olmayan olarak gözükten davranış değerleri grubunun, sıradan yaşamımızda davranışlarının etkin grup olduğunu ifade eder. Burada grubunda kişisel zevkler, alışkanlıklar, gelenek görenekler beraber sorumsuz sfer'in değerleri ve otomatlaşan tüm davranışlarda da bulunmaktadır. Kökenine bakıldığında toplumda sosyal yaşamına ve kiltürüne entegre olan değerler, davranış ve görgü kurallarını, süreçle alışıl gelmiş eylemleri ve benzerlerini belirtir. Davranış değerlerimin insan-toplum olanaklarına bakımından değişiklik göstermesi, sıradanlaşmiş yaşamdaki davranışlarının fenomenlerin dayanağı olduğunu anımsatır.⁹⁸

⁹⁷ Mengüşoğlu, a.g.e., s.167.

⁹⁸ Mengüşoğlu, a.g.e. , s.161-164.

3. İOANNA KUÇURADI VE ETİK ANLAYIŞI

Araştırmamın bu bölümünde Ioanna Kuçuradi'nin etik anlayışını aydınlatmaya ayırdım. Felsefecimizin etiği ele alış tarzı ve bazı kavramsal açıklamaları belirgin kılmayı gerektirmektedir. Bunlar sırasıyla *değer*, *değerler*, *doğru değerlendirme*, *değer biçme-değer atfetme*, *yaşantı* ve *yapma* mefhumlardır. Kuçuradi, kendisinden önceki düşünürlerinin bazı yönlerinden yararlanmasına rağmen onları bütünüyle kabul etmediğini, araştırmalarla kendine özgü görüşünü sunan bir devamlılıktan geçtiği anlaşılmaktadır. Önce insanın ne manasını sormak yerine onun ne olduğu konusunda gördüklerini betimleme çabası görülmektedir.

İnsanı etkinlikler alanıyla birlikte ele alan ve bu süreçte karşılaşılan sorunları insanın yapısından yola çıkarak çözmeye çalışarak, ontolojik zemine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yani insana, bir bütün açısından birlikte bağımlı olmayan bir varlık kısmı olarak bakabilen bir antropoloji, ontolojik düzeyde felsefi bir antropoloji olabilir. Kuçuradi'ye göre, sadece bir düşünce insanın fenomenlerini, fenomenlerin doğasını ve değerler ile ilintisini sunabilir. İnsanın varlık fenomenlerini açıklayarak Mengüşoğlu, bütün insan ürünlerinin altında yatanın sınırları olan bir varlık olmasının hassasiyetiyle bilgiye ulaşabilme konusundaki isteği olduğunu ifade eder ve bu açıdan 'bilen bir varlık olan insanı ele alır. İnsanı ele alarak da etik anlayışını oluşturur.

Değerlerin "evrenselliği-göreliliği" konusu felsefede yüzyıllardır süregelen tartışılan bir konudur. Kuçuradi her zaman *değerlendirme* etkinliğinin önemi vurgulamaktadır. Bu doğrultuda da faaliyetin bilgisini açıklayarak açığa çıkarır. Değerlendirmenin üç biçimde yapıldığını belirtir;

(1) Değerlendirilenin değerine uygun: değeri fark etme, değerlendirenin değerlendirilenle olan özel ilişkisine göre:

(2) Değer atfetme, geçerlikte olan herkes için değer yargılarına göre değerlendirmeler:

(3) Değer biçme şeklinde ortaya koymaktadır.⁹⁹

⁹⁹ Ioanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu 1998, s.7

Etik ilişkinin insan ilişkilerinde bir temel olduğunu bilmek gerekir. İnsan ile ilgili bir eylem var ise orada bir *etik ilişki*den bahsedilebilir.¹⁰⁰ Birçok tarihi araştırmada sabit olarak tutulan kişi etkeninin, toplumsal ilişkiler içerisinde yerindedir. Eylemde bulunulduğunda tüm bunları değerlendirirken *kişi etkenini* unutmamak gerekir. Çünkü kişi etkenini unutulmaması, bilimsel araştırmaların yanı sıra toplumsal durumlara da yön vermeye fayda sağlamaktadır.¹⁰¹ Mengüşoğlu'nun izinden giden Kuçuradi, insanı diğerlerinden ayıran şeyin ne olduğunu, yani insanı insan yapan şeyleri, değerini araştırırken insan fenomenini antropolojik bir yaklaşımla ele alır.¹⁰² İnsanın ortak başarılarını, ürünlerini tüketme iddiası taşımadan değerlendirme konusu yapmaktadır.¹⁰³ Kuçuradi bunu yaparken de insana has olanaklarla özellikleri birbirinden ayrı yere koymaktadır. Her bir insanda farklı şekillerde gerçekleşebilen bu insana has bazı olanakların bilgisi, onu insanın değeri bilgisine ulaştırmaktadır.¹⁰⁴ Bu yolla bir yerde “insan nedir?” sorusunun yanıtı da verilmiş olur.¹⁰⁵ Kuçuradi eylemin karmaşık yapısını, önce kişi ilişkisini irdeleyerek, konunun doğasından kaynaklanan güçlükleri ortaya koyarak göstermeye çalışır.

Kuçuradi'ye göre insanın olanakları kavramıyla dile getirilmek istenen ise yukarıda da ifade edildiği gibi insanın canlı varlıklarla beraber var olduğu alemde ona özel yerini, değerini sağlayan yapısal özellikleridir. İnsanın, bu özel yerini, diğer canlılara üstün olduğundan değil, ancak pek çok anlamda yaratıcı/üretici olabilen ve sorumlulukları da haiz olanaklara sahip bir varlık olmasına borçlu olduğu ifade edilmelidir.¹⁰⁶ İnsana mahsus bu yapısal özellikler, somut olarak karşımıza amaçlı hareket etme, özgür olma,¹⁰⁷ zaman bilincine sahip olma, düşünme, hayal etme, iradeye sahip olma, sorumluluk bilincine sahip olma gibi insana özgü etkinlikler olarak çıkarlar.¹⁰⁸ Her kişi tarafından değişik bir üslupla gerçekleştirilen bu etkinlikler, insanın olanaklarına işaret eder.¹⁰⁹ Bu olanaklardan bir kısmı insana diğer varlıklar arasında özel bir konum imkanı tanır.¹¹⁰ Diğer bir deyişle insanın

¹⁰⁰ İoanna Kuçuradi, *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015, s.12

¹⁰¹ İoanna Kuçuradi, a.g.e., s.12.

¹⁰² Harun Tepe, *İnsan Hakları Felsefesi*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, s.118.

¹⁰³ Harun Tepe, a.g.e., s.118-119.

¹⁰⁴ Harun Tepe, a.g.e., s.19.

¹⁰⁵ Harun Tepe, a.g.e., s.107.

¹⁰⁶ Harun Tepe, “İnsan, İnsancılık ve İnsan Hakları: İnsancılık Eleştirisi Üzerine”, *Kilikya Felsefe Dergisi*, 2019, s. 15.

¹⁰⁷ İoanna Kuçuradi, “Bugünkü Türkiye'de Özgürlük Sorunu”, *Çağın Olayları Arasında*, derleyen: İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2016, s. 51.

¹⁰⁸ Harun Tepe, *İnsan Hakları Felsefesi*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2018, 118.

¹⁰⁹ Kuçuradi, *Çağın Olayları Arasında*, s.197.

¹¹⁰ Kuçuradi, *Etik*, s.178.

değerini, amaçlı bir nitelik sergileyen bu etkinlikleri belirler.¹¹¹ İnsanın değeri, onu özel kılan olanaklarının bilgisini içerir.¹¹²

Değer, değerler, değerlendirme yaşamımızda beraber ilerletme mecburiyetinde olduğumuz ahlaki öğelerdir. Eğer yaşam “değer” den ve “değerlerden ayrı olmuş olsaydı, bize “insan olma” imkanını veren farkımızda olmazdı. İnsan önce ne yapmış olursa olsun, ne tutumda olursa olsun, her daim değerler kapsamında bunlar işlenir, *değer korur* veya *değer harcar*, kendisi bunun bilincinde olmasa da; insan olmanın bir temeliyle olarak, değerlerle zorunlu olarak birlikteyiz, nerede insandan bahsediliyorsa orada bir değer veya bir değer sorunu, değer görünüm oluşturması gerçekleşmesi elzemdir. “Kişi maruz kaldığı her şeyi, şu veya bu şekilde değerlendirme, karar verme, davranmak mecburiyeti vardır.”¹¹³Bu bakış açısıyla baktığımızda değerler bir türlü bizim insan olmamızı olanağıyken, diğer bakımdan insan türü bakımından nasıl biri olduğumuzu, yani “kişi” bakımından nasıl biri olduğumuzu da ortaya koyar.

Kuçuradi *etiği*, felsefenin bir alanı olmak bakımından sadece kuralların sorunlarıyla ilgilenen bir dala indirgemez.¹¹⁴ O ‘etik’ sözcüğünü, insanlar arası ilişkilerde insan onuru zarar gösterilmeden davranışta bulunabilmenin de ana şartı olan etik değer ve etik değerlerin bilgisini açığa çıkaran ve etiği bir fenomen olarak nesne edinen felsefe dalı için kullanır.¹¹⁵Ancak diğer yandan, norm önermelerinin temellendirilmesiyle ilgilenen metaetiğin, “normları değerlendirme etkinliğinin felsefi-epistemolojik bilgisi” çerçevesinde işlevsel olabileceğini, normun ancak bu halde doğru değerlendirilebileceğini düşünür.¹¹⁶

Kuçuradi, değerlerin insan yaşamındaki gayesini idrak eden ve incelemelerini neredeyse çoğu değerler ve etik üzerinde irdelemeye ve bu alanlarla ilintili ürünler ortaya atarak adanmıştır. Kuçuradi, temellendirmesinde insanın tüm fenomenleriyle birlikte, varlık koşulları ile diğer yaşam formlarından farkına işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, insanın değeri bilgisini ortaya koyarken o, diğer anlayışlardan farklı olarak sadece somut bir durum

¹¹¹ Kuçuradi, a.g.e., s.178.

¹¹² Kuçuradi,a.g.e., s.178.

¹¹³ Kuçuradi, a.g.e., s.6.

¹¹⁴ İoanna Kuçuradi, “Etik, Meslek Etikleri ve Etiğe Farklı Bir Yaklaşım”, *Ahlak, Etik ve Etikler* içinde derleyen: İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu,2019, s. 61.

¹¹⁵ İoanna Kuçuradi, a.g.e., s. 47.

¹¹⁶ Kuçuradi, a.g.e.,” s.41.

tespitini amaçlar.¹¹⁷ İnsanın olanakları, kişinin kendi kendisiyle kurduğu ilişkiyle de yakından ilgilidir. “Kişinin kendisiyle ilişkisi de, kendine has bir etik bağıdır. Kişinin kendisi için davranışları, kendisiyle bağlantılı kararları, kendine yaptığı şekil, yaşamını şekillendirmesi, hep bu ilişkinin sınırları içinde oluşur.”¹¹⁸ İnsanın tercih ettiği ya da edeceği olanaklarının¹¹⁹ bilgisine, yani “değeri”ne ilişkin bilgi ise insanın onuruyla ilgili görür.

İnsan onuru, insanın nesnel değerini özne bir karşılığını vererek ve tür bakımından insanın değerinin felsefi antropolojik bilgisine, yani insanın belirgin yapısal nitelikleri ile imkânlarının ve bunlarla ilişkili olan ve ona kainattaki konumunu sağlayan tarihteki ürünlerinin bilgisinden sağlar.¹²⁰

İnsanın onuru, yani insanın değerine ilişkin bu *öznel bilinç*, her insana insanca muameleyi gerekli kılar.¹²¹ Kişi bu öznel bilince, yaşamını değerlendirerek, eylemlerinin anlamını ve yaşamdaki yerini sorgulayarak, kendisi ile girdiği etik ilişki sonucu varır.¹²²

Kuçuradi’ye göre insanın ona mahsus olanaklarının gerçekleşebilme koşullarını oluşturan *amaçların bilgisi*, bu bilgiye sahip olan ve bu bilinçle eyleyenler için anlamlıdır. Bu çerçeveden hareket edildiğinde, tarihsel planda insanın amaçlarına uygun gerçekleşen etkinlikler, insanın etik değerlerini karşılarlar. Bu planda, değer ile anlam çakışmış olur. Böylece, insanın etik başarılarının bir bütünü olan insan onuru kurulur.¹²³ Bu bağlamda kişi açısından ‘onur’, “kendi izlenimine uyarlı hayatın bilinci ve yaşamaktan dolayı kendine uygun gördüğü belirli bir davranış beklentisi”¹²⁴ olur.

Çünkü insan onuru, başta etik başarılar olmak üzere, insan türünün başarılarından ve bu başarıların insan türü için yarattığı

¹¹⁷ Gökçe Çobansoy, “İnsan Hakları Açısından Kişisel Verilerin Korunması Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Maltepe Üniversitesi,2020, s.23.

¹¹⁸ Kuçuradi, *Etik*, s.156.

¹¹⁹ Kuçuradi, a.g.e, s.156.

¹²⁰ İoanna Kuçuradi, “İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları”, Ankara: TFK Yayınları,2016, s.72.

¹²¹ İoanna Kuçuradi, “İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları”, s.74.

¹²² İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.167.

¹²³ İoanna Kuçuradi, “İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları”, s.69.

¹²⁴ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.169.

sonuçlardan oluşuyor. Bu başarıları insanı dolayısıyla her kişiyi belirli bir şekilde muamele görmeye layık¹²⁵kılar.

Kuçuradi “değer” ile “değerler” arasında fark gözeterek: “Değerler dediğimiz şeyler olan şeylerdir, var olanın imkanını sunar. Değerse bir şeyin değeridir; bir şeyin bir tür niteliğidir.” Yaratma, eylemde bulunma, bilme, değerlendirme gibi etkinlikler insanların çeşitli nüshalarda gerçekleştirebileceği faaliyetlerin ürünleridir. Fakat bu etkinlikler her zaman geçerli değildir. Geçerli olabilmesi için “gayelerinin bilincinde ve görenlerini yerine getirebilecek şekilde” imkân bulursa ancak bir insan ürünü olup, insanın değerleri içerisine girme olanağı bulur.¹²⁶

Kuçuradi’de bu bahsedilen yapıp etmeler, eylemlerin, değerlendirme, yaşantı ve yapma kriterlerden oluştuğunu görüyoruz. Değerlendirme aşamasında gerek değerlendirilen gerekse de değerlendiren noktada önemli olup, sonraki aşamalar içinde en mühim kısmı oluşturmaktadır. Burada doğru değerlendirme çeşitli bilginin imkanını zorunlu kılar. Bunlar ise,

- (1) insanın değerinin bilgisi,
- (2) olanaklarının bilgisi ve
- (3) onun doğru değerlendirme bilgisini oluşturmaktadır.

Doğru değerlendirme gerçekleştirme noktada, nesne olan ezbere bir değerlendirme olacaktır. Ezbere olan değerlendirmeler ise *değer biçilerek* ya da *değer atfedilerek* yapılır.¹²⁷ Doğru değerlendirmenin sonunda Kuçuradi davranışın etik değeri olan değerliliğinin-değersizliğinin veya doğruluğunun – yanlışlığının fark edilmesi, o eylemin insanın değerler ilintisinin kurulması” gerekliliğinin öneminden bahsetmektedir. “Bunu görerek davranışla insanın değerinin nasıl bir şekilde muhafaza edildiğini veya insanın değerinin harcanmasına nasıl sebep olduğunu görebilmek” demektir.¹²⁸

İnsan olmanın değerinin önemini idrak eden bir kişi, kendi kişisinde ve varlık sistemindeki konumu gereğinde insanın değerlendirilmesi için bir imkân sağlamaya

¹²⁵ Kuçuradi, “Etik, Meslek Etikleri ve Etiğe Farklı Bir Yaklaşım”, s.60.

¹²⁶ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.78.

¹²⁷ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.18-20.

¹²⁸ İoanna Kuçuradi, *Ahlak, Etik ve Etikler*, Ankara: TFK Yayınları, 1997, s.17.

çalışacaktır. Çünkü insanların yapıp ettiğiyle, bir değer açığa koymasıyla birlikte bir değerlendirilmede bulunması sonucunda insanın değer kazanacaktır.

Düşünürümüz, ‘değer’i genel olarak olumlu bir şekilde “bir şeyin aynı cinsten şeyler içerisinde yeri ayrı” olarak tanımlar.¹²⁹ Bu kavram, insan türünün oluşa kattığı bir “bilinç boyutu”¹³⁰ olduğundan, kişisel veriye (değer olup olmadığı araştırılan şeye), insanın bazı temel varlık ilişkileri perspektifinden hareket ederek yaklaştığımızda, “değer” olup olmadığının tespitinin kolaylaşacağını savunur.¹³¹

Ona göre, bir şeyin kendi başına bir değeri olmadığından değer sırf insan başarılarıyla ilgilidir. İnsanın önemli başarılarından biri olarak da yine bu “değer” kavramı gelir. İnsan gerçekleştirdikleriyle değerlendirilir ve bu varlığın özel bir uzanımıdır.¹³² Yani değerli bir şey insanın yaşantı ve eylem imkanlarına diğer bir deyişle olanaklarına sağladıkları noktada değerli olmayan bir şeyden farklıdır. İnsanın, kişinin ve değerlerinin harici bir şeyin değerli görülmesi sebebiyle insana yeni olanaklar sağlanması aranır.

3.1. Değer

Gücümüzde değer, kişiden kişiye değişebilen göreceli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin değerini belirleyen, o anki koşullara bağlı olarak kişiye yüklenen bir şey olduğudur.¹³³

Kuçuradi de ise değer, bir şeyin değerinin, şeydeki varlıkta bulunan özel konumudur. O şeyin diğerleriyle olan bağı açısından has durumudur. “İnsan nedir?” sorusu da, insanın diğerleri arasındaki konumunu belirlemeye çalışır. İnsan bütün sahip olduklarımızı kapsayacak şekilde özellikle bilgi, insanın yapıp ettikleri ve çalışmaları göz önüne alınarak ortaya çıkar. “Bu bilgi, insanın türünün tür olmak bakımından yalnız birliğini oluşturan özelliklerin bilgisidir.”¹³⁴ Bu durumda, türü itibarıyla insanın ne olduğu yani “insan kavramıyla “insanın değeri” bağlamında bir durum söz konusu olduğu ifade edilebilir.

¹²⁹ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.190.

¹³⁰ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.190.

¹³¹ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.177.

¹³² Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.42.

¹³³ Muhammed Furkan Soltekin, “Hobbes ve Kuçuradi’de Bir Kişinin Değeri”, *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2019, s.99.

¹³⁴ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.178.

Kuçuradi'nin sırasıyla insana ve değerin fikrinin yanı sıra bir kişinin değerinin ne olduğu açısından söylediklerinin irdelenmesi gerekmektedir. Kuçuradi daha önce belirtildiği gibi “değer” ile “değerler” arasında bir ayırım fark eder: “Değerler varolan şeylerdir,” var olanın şartıdır; “Değerse, bir şeyi niteledir; bir şeyin bir tür niteliğidir.”. İnsanın değerleri, “onun bütün ortaya koyduğu ürünlerin; bilgi, bilimler, sanatlar, felsefe, teknik, moraller, kültürlerdir. Bunlar, insanın varlık şartının olanağıdır.”¹³⁵

Bunlar, insanların çeşitli şekillerde gerçekleştirebileceği faaliyetlerinin çıktılarıdır. Yalnız bu faaliyetler sürekli değil, sadece belirli bir şekilde “gayelerin idrakinde ve görevlerini yerine getirecek bir amaca uygun olacak şekilde” yapılırsa ancak insan başarısı olmuş olur ve insanın değerleri içine girmiş olur. Yani insan burada, sadece arzulama ya da tikslenme gayretiyle hedefine ulaşan, hazzı ve acıyı işin içerisine katarak bu doğrultuda ilerleyen sıradan bir varlık olamaz. Tür bakımından insanın tarih süreci boyunca belli hedefler için ortaya attığı birtakım başarılar ve bunları gerçekleştirme imkanını veren olanakları bulunur.

İnsan, dediğimiz varlık devlet kurabilen, sistem geliştirerek, fizik, kimya, matematik, biyoloji bilim alanlarını yaratabilen, müzik, heykeltıraşlık, resim gibi sanatları açığa çıkaran bu doğrultuda felsefe yaparak bunların yanı sıra dürüst, adil, cesur davranabilen, bunları gerçekleştirerek diğer türlerden ayrılan yönünü ortaya koyabilen bir varlıktır.¹³⁶ İnsanın yapısının, kişilerce gerçekleştirilen sonsuz imkanlarıdır bunlar.¹³⁷ Değer insanla ilgilidir. Yani insanın gerçekleştirdiği ortaya bir ürün koyduklarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla tek başına doğal bir nesnenin ve malın değeri bulunmaz, sadece yararı yahut aynı malların fiyatları bulunur.¹³⁸ İnsanla ilintili şeylerin; davranışların, olayların ya da faaliyetlerin, eserlerin değerini idrak etmek için önce insanın değerini farkında olunması gerekir.¹³⁹ Bu durum felsefi bilginin izahını, herhangi bir kişinin bir davranışının değerini bu hareketinin tür açısından insanın değeriyle olan ilişkisinden, insanın değerini önlenip önlenmemesi gerçeğinden yola çıkılarak belirleyebiliriz. Aynı durumu, bir olay ya da bir ürünle tür olmak bakımından insanın değerinin ortasında ilişki oluşturacak şekilde, bir kişi ile onun tür olmak bakımında yani olarak insan ilişkiyle de kurabiliriz.

¹³⁵ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.40.

¹³⁶ İoanna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, İstanbul: Yankı Yayınları, 1967, s.34.

¹³⁷ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.56.

¹³⁸ Kuçuradi, a.g.e., s.42.

¹³⁹ Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, s.22.

Hakikaten, bu ilişkinin doğru kurulmasıyla, kişileri ve kişilerin hareketleri doğru değerlendirebilmenin de ön şartıdır. Doğru değerlendirmeden beklenti olarak, “şeylerin değerini düşüncelerini ortaya koymasıştır. Değer, değerlendirilen şeyin kendisinde bulunan şeydir. Bu değer dediğimi şeyin, davranışın, eserin, kişininkisinin temel niteliğidir.”¹⁴⁰ Bir kişiyi doğru bir biçimde değerlendirmek içinse, “kişinin değerinin ortamında bir kişinin değerlerinin neyi ifade ettiği, ondan ne anlamamız gerektiği” hususudur. Bir kişinin değeri, “diğer insanlara açısından yalnız olan temeliyle bir tümlüğün has yapısı hassasiyetinde olması, onun o kişi olmak bakımından niteliği ve parçalardan değildi bütünlük bakımından niteliği farklı imkanlar altında, farklı hayatları, değişik bir şekilde uygulamasıdır.” İnsana değerini veren ise, o kişinin değerleridir, kişinin ortaya koydukları, yaşamında ağırlığı fazla gelen kişi değerleridir.

Burada fark edilmesi gereken kısım değer pozitif yahut negatif bir manaya gelmemesidir. Bir şeyin *değeri*, o şeyin *değerli olup olmamasıyla* bir görülmemelidir. Daha önce de belirtildiği gibi, yani bir şeyin değerini, o şeyin farksız olan yönüyle bir farkının olması manasına gelir. Bu şartlar altında, kişiye değerini, olanağını sağlayan şeyler, kişinin değerleri olmuş olur.¹⁴¹

Kuçuradi'nin insan ve değer fikri konusunda, “kişinin değerlerin bir çeşitliliği, kişinin belli bilgisel şartları altında yahut başka bir biçimde kişinin bilgiselliği bakımından kabiliyetleridir; hızlı bağlantı kurabilme, kuvvetli bir hafızaya sahip olunmasıyla, dikkatli bakabilme gibi kabiliyetleridir.”¹⁴²

Bu değerler, insanlarla ilişkilerinde “değer korumaya insanın değerinin farkında olup diğer kişilerde korumaya ve bulunuş olduğu şartlarda en az olacak şekilde harcanmasını yapılmasını sağlayan çalışan kişinin nitelikleridir. İnsan olmak demek değerinin bilgisinin sahibi olan bütün koşulda ve davranış göz önünde bulundurarak kişinin nitelikleri: dürüst olma, saygılı olma, adil olma, özgür olma gibi özellikler.” Kişiyi diğerlerinden ayıran niteliklerden sadece bu yapıda nitelikleri insanın değerli olmasını sağlar. Kişi değerleri içerisinde yalnızca bu üçüncü durumda değerler in imkanıyla cinsi bakımından insanın da

¹⁴⁰ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.43.

¹⁴¹ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.41.

¹⁴² A.g.e., s.42.

değerlere içerisinde, insanı insan yapan, onu kendi türünden ayırıcı niteliklerindedir.¹⁴³ Yukarıda bahsedilen, sadece belli biçimde, gayesine uyan ve görevini yapacak şekilde gerçekleşen durumlarda birer değeri sağlayan, kişilere karşı uygun insansal imkânları değer muhafız eden biçimde gerçekleştirilmesi için gereken imkânın devamlı yaratılması da, bu etik değerlere has kişilere bağlı durumdadır.¹⁴⁴

3.2. Değerler

Değerler, bizlere has olan imkanlar dahilinde, neye nasıl niçin mühim olduğu aydınlatmaya çalışan ve seçme süreçlerinde bizi hedeflerimiz doğrultunda yönlendirme yaparak tercihlerde bulunmamız olarak değerlendirilebilir.¹⁴⁵ “Değer söz konusu olduğunda ilk olarak, bireylere ve topluma şekil veren, edimlerimizi şekillendiren imgeler söz konusudur. Bu kriterler geniş manada tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik şartlar altında birçok ölçüte bağlı olarak şekillenir. Her toplumda ve bireyde, ait olunan değerler açısından eylemleri şekillendirir ve seçenekleri de ona göre şekillendirir.”¹⁴⁶

Kuçuradi bir eserinde, çağı etiğin Orta çağı olarak nitelendirir, çünkü “değer” bilgisinden yoksun bir şekilde ele alınır.¹⁴⁷ Bu bağlamda konforsuz hissetmemize neden olan durumların değer kavramıyla çözümlenmesinin ve eylem olanaklarının farkına varılmasının bu çağı Aydınlanma çağına taşıyacağını umut eder.¹⁴⁸ Diğer bir deyişle değer kavramı, Kuçuradi için önem taşır.¹⁴⁹

Kuçuradi literatürde yer alan “değer” in göreceli bir kavram olduğuna ilişkin görüşe de karşı çıkar. Bu görüşün “değer” ile “değer yargıları”¹⁵⁰ kavramının birbirini yerine kullanılmasından, aslında değer niteliği taşımayan şeylerin *değer kabul edilmesinden* kaynaklanan bir yanlış anlaşılardan ibaret olduğunu ifade eder. Değer yargılarının değerle karıştığının açık örneklerinden biri, etik felsefesinde “iyi(kötü)” kavramının büyük rol

¹⁴³ Kuçuradi, a.g.e., s.184.

¹⁴⁴ Kuçuradi, *Etik*, s.180.

¹⁴⁵ İnalet Aydın, *Eğitim ve öğretimde etik*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları,2016b, s.50.

¹⁴⁶ Şafak Ural, “Teknik, Teknoloji ve Değerler”, *III Teknoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2000.

¹⁴⁷ Kuçuradi, *Etik*, s.V.

¹⁴⁸ Kuçuradi, a.g.e., s.51.

¹⁴⁹ Kuçuradi, *Etik*, s.81.

¹⁵⁰ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.8, s.7.

oynamasıdır. Pek çok yaklaşımda esas alınan bu kavram, mutlak en yüksek değer olarak kabul edilmiştir.¹⁵¹ İşte bu kabul, değerlerin sübjektifliği/göreceliği fikrinin güç kazanmasına yol açmıştır. Bu kabul, bir bilgi sorunu olan değerlendirme etkinliğinden çok, var olan hazır değer yargılarına göre değer biçilmesine neden olur. Bu halde kendisine değer biçilen şey sadece nedensel planda kalır.¹⁵² Kuçuradi, bu yanlış anlaşılmanın, felsefenin antropolojik bir bakışla, insan için değerli olanın tespiti adına doğru bir değerlendirmeyle giderilebileceğini savunur.¹⁵³

Düşünür “değer”in insan türünün oluşa kattığı bir “bilinç boyutu” olduğunu ifade eder.¹⁵⁴ ‘Değer’ olarak nitelendirilen şeylere, insanın bazı temel varlık ilişkileri perspektifinden hareket ederek yaklaşıldığında, nelerin “değer” nelerin “değerler” sınıfına girdiğinin tespitinin kolaylaşacağını savunur.¹⁵⁵ “Değer” dediğimiz şeyin niteliği olup, “değerler” “var olanın olağan şartlarıdır.”¹⁵⁶ Bu kavramla, insanın diğer varlıklar arasındaki yerini kuran, insana has olanakları muhafaza eder tarzda gerçekleşen amacına uygun etkinlikler kastedilir¹⁵⁷. Bir şeyin değerinin tespit edilebilmesi için ise doğru bir değerlendirme etkinliğine başvurmak gerektiği ifade edilmiştir.

3.3. Doğru Değerlendirme

Değerlendirme, insanın bir var olma imkanıdır. Kimse kendini diğer insanları, olaylar ve durumlar karşısında kendisinin ilişkide bulunduğu insanları ve buldukları ortamda olaylarla durumları değerlendirmeden yapamaz.¹⁵⁸ İnsanlarla bir biçimde bağ kurarak, harekette durumlarda alışlagelmiş şekilde ezbere değil bir değerlendirme yaparız. Değerlendirmenin kriteri değerlendirenden değerlendirene karşı yahut değerlendirenin imkânı dahilinde şarttan şarta farklılık göstermesidir. Kısacası değerlendirme sayısı çok fazla olduğundan kaynaklı değerlendirmenin değişik tarza olsa da değerlendirilen bir olduğu yahut aynı kaldığı duruma, şeyin kendine has bir değerinin olma durumudur. Değerlendirilen

¹⁵¹ Kuçuradi, a.g.e., s.13.

¹⁵² Kuçuradi, a.g.e., s.30.

¹⁵³ İoanna Kuçuradi, a.g.e., s.106.

¹⁵⁴ Kuçuradi, a.g.e., s.106.

¹⁵⁵ Kuçuradi, a.g.e., s.177.

¹⁵⁶ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.40.

¹⁵⁷ Kuçuradi, *Etik*, s.178-189.

¹⁵⁸ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.25.

bir durumda ya da bir olay da insanın bir davranışları olabilir ve her durumun, her insan için ve eylemde diğerlerinden farklı ortaya koyan birtakım nitelikler bulunur. Aslında, “değişkenin imkanında o şeyin bizzat kendisi olmayıp, değerlendirilenin aynı şekilde şeyin değerlendirenler bakımından ehemmiyetidir. Bir şeyin ehemmiyeti olması, kişilerin ilk olarak has gerçek şartlarda bağımlı bağlıdır.”¹⁵⁹

Değer yargıların yapısı gereği kuralları olan yargılardır. Bu kurallar insanlar arası ilintilerde kişilerin tamamen uygulaması gereken eylemlerin yüklemi açısından “iyi” ya da “kötü” olan kararlar şeklinde ifade eder. Bu kurallar uymaları beklenen hareketler, toplumda ya da sonradan benimsedikleri davranış durumlarında değişiklik gösterebilir. Bazı toplumlara bakıldığında “büyüklerin yanında bacak üstüne atarak oturmanın” kötü bir huymuş, bazı toplumlarda ise bu kararların hiçbirinin bir geçerliliği olmayıp bir ehemmiyeti bulunmaz. Değerlendirme kriteri olarak değer yargılarının baktığımızda anlık olarak değerlendirilen kişinin, durumun veya tarzın yer aldığı şartlarda bilgin hâkim olduğu bir zeminde alışlagelmiş ezbere bir değerlendirme tarzına gidilmiş olur. Bu durum, değerlendirme hususunda gerçek olan değerinin fark edilmemesine ve genel olarak değer çığnemelere sebep olur.

Doğru bir değerlendirme gerçekleşirse, bir durumun insanın değeriyle ilgisinde özelliğinin belirlendiği; değerini muhafaza etmeye yönelik yeni öncülleri çoğaltıldığı ve insan haklarını muhafaza ederek yararlanıldığı yeni normlarla tanışıldığı noktada durur.¹⁶⁰

Sıkça başvuru ve insanın yaşamını sürdürürken kesintisiz şekilde kullandığı etkinlik olan “değerlendirme”, insanın kendiyle, bir başkasıyla ya da bir durumla ilişkisinde, etik ilişkisinde de önemli rol oynamaktadır. Kişinin girdiği ilişkilerde edindiği tutum, aldığı karar ve eylemleri hep bir değerlendirmenin eseridir.¹⁶¹

Eylemi oluşturu unsurlara baktığımızda tüketici bir şekilde kurulamayan bu unsurlar, kişiyi tanıma yahut bilme oranında kurulduğunda eylem doğru; eksik olduğunda ise o eylem yanlış olabilir. Dolayısıyla etik değerlendirmenin üç ana noktalarından biri olan *anlama noktası* ortadan kalkmış olur.¹⁶² Diğer bir aşama da ise, eylemin yapıldığı koşullarda

¹⁵⁹ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.26.

¹⁶⁰ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.96.

¹⁶¹ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.3.

¹⁶² Kuçuradi, *Etik*, s.18

eylemin özellikleri bakımından nelere yol açıldığını görmemizi sağlayan aşamadır. Bu ilk aşama eylemin değerinin bilgisini sağlamaktadır.¹⁶³

Dolayısıyla bu ifade edilenlerden hareketle, insanın değeriyle ilgisinin doğru bir şekilde kurulması yani ilk iki aşamayı doğru bir şekilde gerçekleştirmek gerekir. Değerlendiren kişi burada değer problemleri konusunda bir bilgisinin olması ve değerlerin değeri konusunda da düşünmesi gerekir.¹⁶⁴ Bir eylemin doğru değerlendirilmesi demek üç aşamanın da gerçekleşmesine bağlı bir durumdur. Çünkü ancak böyle bir değerlendirilmesi yapıldığında etik bir fiil, değerleri bir hareket imkanının açılmış olur.¹⁶⁵

Belirtilmelidir ki bir şeyin değerlendirilmesi etkinliği gerçekleşirken, olaylar ve durumlar karşısında, insanın ortaya koyduğu ürünlerle, ayrı ayrı ürünlerin, bir insanın, insanın realitesinin, “kişi değerlerinin ve kişilerin arasındaki ilintilerde değerlerin” ve “eylemlerin” düşünülmesi birbirinden ayrı şeylerdir.¹⁶⁶

Olayların ya da durumların değerlendirilmesi, o olay ya da durumun bir yorumu olarak kendini gösterir ki doğru yorumlama, yorumlanan şeyin kavranmasıyla mümkündür.¹⁶⁷ Bu yorumlar ve açıklamalar “perspektifli bilgi”yi oluşturur.¹⁶⁸ Çünkü, bir olay ya da durumun açıklanması ya da yorumu, öznel özelliklerine, yapı bütünlüklerine, olayın geçmiş ve gelecekle ilgisine bağlı olarak hep yeni doğru yorumlara imkân tanır.¹⁶⁹

Buradan hareket edildiğinde bu yorumların-doğru yorumların kişinin bir durumla ilişkisinde etik eylemesini nasıl imkanı kıldığı görülmektedir. Kuçuradi'nin etiğe yaklaşımında, derinlemesine incelendiğinde toplumsal ilişkiler de etik bir ilişkiye yaslanır. Bu bağlamda, kişinin bir durumla karşı karşıya kaldığında da etik bir ilişkinin içinde olduğunu söylememiz mümkündür.¹⁷⁰ Bir durum karşısında kişinin içinde bulunduğu ilişki tek yönlü bir ilişkidir. Burada kişi, bir eylemi ya da kişiyi değil belirli bir durumu değerlendirir.¹⁷¹

¹⁶³Kuçuradi, a.g.e., s.18

¹⁶⁴ Kuçuradi, a.g.e., s.18-19.

¹⁶⁵ Kuçuradi, a.g.e., s.19.

¹⁶⁶ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.45.

¹⁶⁷ Kuçuradi, a.g.e., s.48.

¹⁶⁸ Kuçuradi, a.g.e., s.46-47.

¹⁶⁹ Kuçuradi, a.g.e., s.47.

¹⁷⁰ Kuçuradi, *Etik*, s.89.

¹⁷¹ Kuçuradi, a.g.e., s.90.

3.4. Değer Biçme – Değer Atfetme

Şüphesiz *değer* ve *anlam* insanın alanına giren olgulardır. Dünyaya değişip şekillenmesinde ona bir mana katabilme hasebiyle, bazı insanların yaptıkları ve açığa çıkardıkları ürünlerdir dünyanın bir manaya sahip olması. Hem özne olmak bakımından hem nesne olmak bakımından her manada insan söz konusudur. Manayı fark eden insanın kendisi olduğu gibi, manası olan şeyler hep insanla ilişkilidir. Bu sebepten dolayı insanın olmadığı bir kâinat ne manadan ne değerden bahsedilmez.¹⁷²

Bir eylemi doğru değerlendirebilir olmasının yeterli olmayan koşullarında yani değerlendirilen eylem bakımından koşullarını ele aldığımızda burada yeterli olmamasının sebebi aslında kişinin eyleminin hangi koşullar içinde yaptığını bilmek ve kişi olmak bakımından bilme, değerlendirme yapma şartlarının yerinde olmasına bağımlı bir hususudur.¹⁷³ Bu doğrultuda da doğru değerlendirmenin olanaklılığının nasıl gerçekleşeceği hususunda bir sorun ortaya çıkar. Kişinin bilme kazanımlarına ait olmasıyla beraber değerlendirme hususunda kendi kendisi yahut başkası sayesinde eğitim almış olması gerekir. Ancak değerlendirmeye birlikte kişi sade yahut değişik olan yaşantı imkanını bilmesi, değer sorunları ile hesaplaşmış olması onun bu şekilde eyleme bakmasını gerektirir.¹⁷⁴ Bunu gerçekleştiren kişi değerlendirmenin ilk iki adımını da gerçekleştirmiş olur.

Bu söylenenler göz önünde bulundurulduğunda, kişi ile kişi ilişkisinde hem değerlendiren ile değerlendirilenle ilgili yapılanlarla birlikte, doğru değerlendirmeler yapılabilmektedir.

Değer dediğimiz şeyler insanı ait olmasından dolayı sadece onun dünyasındaki bir manada görülebilen, bunun farkında olan, mana ve değeri yani özenle şekilde le alıp göreliliğini ifade eder. Fakat bu durumda kişi kendi benliğiyle münasebetiyle kurduğu ilintide ona atfetmiş olduğu değeri idrak edebildiğimiz süreçte imkân bulur. Diğer bir manada bir şeyin anlamlı olması için anlamı fark eden, onun sesini duyan kişinin kendi kişisel açıdan çıkarlarına ters düşen durumlarda mananın atfedilmesinin göreliliğinin olağan bir sebebidir. Bir

¹⁷² Kuçuradi, a.g.e., s.25.

¹⁷³ Kuçuradi, a.g.e., s.23.

¹⁷⁴ A.g.e., s.23.

başkasının kendi beniyle ilinti kurduğunda kurduğu o manayı önemsiz bulabilir bu durumda da ona değer atfetmeyebilir.¹⁷⁵

Tüm bu söylenenlerden hareketle, manayı fark etme, manasının idrakine varma ve dönemimizde yaygın şekilde yapılan değer atfetmenin mana, sonuç ve değer görebilirliğidir. Bir başka hususada bakışın imkanını belirlemek, değer atfedilenlerden dışında kalan bir mananın imkanından bahsetmek hem şu an için zor olup aynı zamanda da tehlikelidir. Bu tehlikeden kasıt, bunu yaptığında metafizikçi damgası yemeyi göze almak demektir. Fenomenler, insanın davranışlarına uygunmuş gibi gözükse de aslında değer bakımından aykırı durumdadır dolayısıyla insan eylemlerine bakarken tamamen ön yargıdan sıyrılarak, gerçekleştirilen edimin temeline bakılara, bu temelin net bir şekilde gözükmesi ve insanın değerlendirme yaparken farklı şekillerin ayırımına varılması uygun olur. Kısaca insan davranışları, davranışların da olan istemelere, insanları eyleme ulaştıran değerlendirmelere şartlarına bakılması genellikle yeterlidir. Burada şart olan şey, günümüzde yaygın şekilde bir dizilerin dışında kalarak, insanın yaptıkları eyledikleri durumları gizlemek buradan hareketle değerlendirme yapmak.¹⁷⁶

İnsanlar her şeye her daim değer atfetmezler. Genellikle insan kendi çıkarları doğrultusunda ilintisini değerlendirir. Yani, kişi kendi beniyle kurduğu bağda çıkarlarına bir kenara koyarak değerlendirmeler yaparak, bu manada değerli gördüklerini oluşturur. Yaşanılanları görmezden gelmeyen, realist geleneğin gerçekliğini fark eden herkesin kolayca görebileceği şeydir. Mana dediğimiz şey bu şekilde anlaşıldığında, değerlendirilenler tür bakımından insan ve insanlar dünyasına aitken ancak burada değer ve mana aynı şey anlamına gelir. Mana ve değer benzer şeylermiş gibi gözükebilir çünkü ikisinde belirleyen insandır. Bu durum insanın imkanının şartlarına tabidir. Bir davranışa yahut insan ürününe, insanın değerinin muhafaza edilmesine kattığı açıdan bakıldığında anlamlı olursa o zaman diyebiliriz ki değerlerle manalar birbiriyle örtüşür.

3.5. Yaşantı

Kişi ile kişi ilişkisinde değerlendirilen ve değerliliğini değersizliğini belirleme noktasında değerlendirilen kişideki Bir karşılık olarak karşımıza yaşantı çıkar. Değer atfetme

¹⁷⁵Harun Tepe, “Değer ve Anlam: Değerler Anlamlar Mıdır?”, Ankara: ODTÜ Felsefe Bölümünce düzenlenen *Anlam Kongresi*, 2008 s.8.

¹⁷⁶ Harun Tepe, a.g.e., s.8-9.

ya da değer biçmenin hem öncesinde hem sonrasında doğru ya da yanlış bir değerlendirme yapıldığında değerlendiren kesin bir şeyler yaşar. Bu yaşantı çoğu zaman karmaşık bir yaşantıdır.¹⁷⁷ Yaşantı dediğimiz şey oluşan, yaşanan bütün gerçekliğiyle var olan bir şeydir. Gerçek dediğimiz bu şeyin blogundan ya da yanlışlığından söz edemeyiz. Çünkü ona neden olan değerlendirmenin doğru yapılmış ya da yanlış mı yapılmış olduğundan söz edilebilir.¹⁷⁸

Kişinin yüz yüze olarak kişilerle bulunduğu eylemler sonucunda yaşantı başladığı anda yaşayanın kontrolü dışında olan bir oluşma vardır. Burada kişi istese de istemese de yaşantı başladığı andan itibaren o anı yaşamak zorundadır.¹⁷⁹ Bir şeyin kendi başına bir değeri olmadığından değer dediğimiz şey insan başarılarıyla ilgilidir. Değerli bir şey insanın yaşantı ve eylem imkanlarına diğer bir deyişle olanaklarına sağladıklarıyla ancak değerli olmayan şeyden farklıdır. Yani insanını, kişinin ve değerlerinin ayrı tutularak değerli olması insana yeni olanaklar sağlanması aranmaktadır.¹⁸⁰ Bu bize, doğru yapılan bir değerlendirme gösterebilir. Değerlendirilen şeyin kendinden, onda var olan özelliklerden hareket ederek. “Değerlendirmek, değerlendirilenin kendi sınırları dahilinde kendisine has durumunu göstermek istemesidir.”¹⁸¹ O şey değerlendirenin kesintisiz şekilde değişen ihtiyaçlarına göre değişen bir ölçütten hareketle değer biçildiğinde ise değerlendirilenin özelliklerini göz ardı edilir ve her kişiye, her farklı yere göre farklı bir nitelikle karşılarız. Değerlendirme ile değer biçmeyi bu şekilde anladığımızda. Bir “değerinin” objektif olarak belirlemeyeceği savının dayanaksız olduğu görülür.¹⁸²

Değerlilik- değersizlik hususu etiği doğrudan ilgilendiren bir yaşantıdır. Bir kişinin diğer bir başkasıyla ilintili genel itibarıyla bütünlük açısından tortu bırakan değerlilik yaşantıları: kişiler arasındaki ilişkilerde yaşanan değerleri yani sevgi, saygı, güven vb. meydana getiren birikmiş değerlilik yaşantılarıdır.¹⁸³ Etik ilişkide kişinin yaşantısında belirleyici unsur olan öznel koşulların etkisi yadsınamaz. Fakat bu koşullar asgari olabileceği gibi çok yüksek de olabilirler ve hatta tek belirleyici unsuru da olabilirler. Bu doğrultuda diyebiliriz ki kişisel olarak nitelikler direkt veya dolaylı olarak kişinin beni olmuş olur.¹⁸⁴

¹⁷⁷ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.39.

¹⁷⁸ A.g.e., s.39.

¹⁷⁹ A.g.e., s.40.

¹⁸⁰ Kuçuradi, *İnsani ve Değerleri*, s.44.

¹⁸¹ Kuçuradi, a.g.e., s.14.

¹⁸² Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.43.

¹⁸³ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s.40-41.

¹⁸⁴ A.g.e., s.40-42

Benin belirlediği yaşantıya baktığımızda kişi ile kişi ilişkisinde yaşantıyı belirleyen ekstra bir etken benin olduğu durumlarda karşısında bulunduğu eylemin kendisi bakımından zorunlu olmayan bir sonucu olarak kendisinin oluşturucu olmaktadır. Burada değerlendirilmesi söz konusu olan eylem, yaşantının uyarıcı rolünde olup dolayısıyla da değerlendirilen de uyarılan bu yaşantı eyleminde bulunmayan bir değer atfedilmesini sebep oluyor.¹⁸⁵ Aslında burada eylemi oluşturan değerlendirmenin ana noktası atlanıyor değerlendirilen şey söz konusu olan eylemin, değerlendirilen yalnızca o anki koşullarının ilgisi ile birlikte oluşan sonuçla birlikte bir yaşantı yaşanıyor, bu yaşantı değerlendirilen eyleme yansıtılmasıyla bir değer yargısında bulunuluyor. Tüm bu söylenenlerle birlikte kişi ve davranışlarının niteliklerinin değeri ilintide buldukları kişilerle davranışın gerçekleşmesinde bir payı olmuyor; burada yaşantı, tek başına yaptığını oluşturuyor. Sonuç olarak yaşantı, ilişkide bulunan kişiye doğru yönelir ve ona yapılanı oluşturur!¹⁸⁶

Kişi ile diğer kişi arasındaki ilintide hareketin doğru tarzda değerlendirme oluşturulduğu halde, eğer değerlendirilen fiili kişiye hasar veriyorsa, değerlendiren kişi kendisiyle karşı karşıya düştüğünde, değerlendirmenin yaşattığı yaşantıyla birlikte şartların beninin belirlediği yaşantının çatışmaya düşmesi ve ilintide bulunan kişiye karşı tutarsızlık yapmaya götüren olaydır.¹⁸⁷

Doğru değerlendirmenin yapılırken eylemin oluşmasında rol oynamaması yani değer atfetmeden farkı bu noktada karşımıza çıkıyor: *sözde değer atfetme*.¹⁸⁸ Kişi doğru değerlendirildiği eylemin sonuçları ile birlikte kişinin ihtiyaçları arasında bir uyum var ise, yahut doğru değerlendirilmesine rağmen Benin yaşantısına göre kişinin lehine bir eyleme götürüyorsa ve kişiye yarar sağladığı durumlar, biopsişik yaşantılar değerlilik yaşantısı gibi gözükse de, o eylemin etik eylem olması yoku kapalıdır.¹⁸⁹ Psişik yaşantı, kişinin bir başka kişiyle süreli olan ilişkisinde eylemleri sonucunu gerçeklik koşullarda belirlemesidir. Psişik

¹⁸⁵ A.g.e., s.42.

¹⁸⁶ A.g.e., s.42-43.

¹⁸⁷ A.g.e., s.47.

¹⁸⁸ A.g.e., s.47.

¹⁸⁹ A.g.e., s.47-48.

yaşantılar da sevgi, saygı, güven gibi etik değerler yoktur. Kişinin kişiler ile kurduğu bu yaşantı da doğru değerlendirme eksikliğinden kaynaklı bunlar rastlantısal kalmaktadır.¹⁹⁰

3.6. Yapma

Yaşantı başlığında bahsettiğim gibi kişi ile kişi arasında ortaya konulan değerlendirme tarzının sade yahut değişik olabilirdi. Bu yalın ve karmaşık yaşantıdan sonra oluşan bir yapmama durumunla kesilmediği zaman onu izleyen bir yapma söz konusudur.¹⁹¹ Bir durum karşısında bütünlüğüyle kişinin koymuş olduğu eylem, kişi ile kişi arasındaki eylem gibi birçok unsuru içerisinde barındırır: *Değerlendirme, Tutum ve Yapma*. Değerlendirme aşamasının doğru gerçekleşebilmesi için ise olgusallığın ortaya konulması, durumun açıklanması ve değerler üzerindeki sonuçlarla ilgili olarak kurulması gereken adımların eksiksiz bir şekilde gerçekleşmesi gerekir.¹⁹²

Yapmanın gerçekleşmesi için, davranış düzleminin hedef doğrultusunda, bu hedefin gerçekleşmesi için başka kişilere yönelik eylemleri de gerektirebilen bir davranış bağı silsilesi olarak karşımıza çıkar.¹⁹³ Eylemi oluşturan iki oluşturunca sonra ortaya çıkan yapma, davranış silsilesi ya da zinciri olarak adlandırdığımız her birini diğerine gerçeklik şartlarıyla bağlı olduğu ve her birinin farklı belirleme durumlarının olduğu üç öge vardır. Yapmanın bu öğeleri: *amaç-hedef-davranıştır*. Etkinlik olarak bakıldığında ise, *isteme-karar verme ve gerçekleştirir*.¹⁹⁴ Eylemin oluşmasında istenileni kişiyle ilgili yaşantıyla birlikte anlam belirlendiği noktada kişinin kararın oluşturmaktadır.

¹⁹⁰ A.g.e., s.47.

¹⁹¹ A.g.e., s.58.

¹⁹² A.g.e., s.92.

¹⁹³ A.g.e., s.58-59.

¹⁹⁴ A.g.e., s.59.

4. İOANNA KUÇURADI'NİN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aristoteles ve Kant'ın etik fikirlerini irdelediğimizde, her iki felsefecinin de aklının esas olduğu kapsamlı bir etik kurma gayretinde oldukları bilinmektedir. Bu yönüyle İoanna Kuçuradi'de aynı tarafta yer alır. Etik alanının evrensel bilgiyi Aristoteles *erdem* kavramı ile vermeye çalışırken, Kant *ahlak yasasıyla* açıklamaya çalışır. Kant ve Aristoteles'in birbirinden farklı açıklamaları olsa da Kuçuradi'de temelde aynı şeyi, akıl temelli etiği savunmaktadır. Kuçuradi'nin yaklaşımında Kant'ta olduğu gibi katı bir şekilde kavramsal çözümlenmeler görülmez.

Kant etiğinde erdem, *ahlak yasasına sağladığı* amaç edinen insanın burada ödevi uygulama istediğindeki ahlaksal itici güç olarak görülmesi ilginçtir. Kant, burada ahlak yasasıyla kapsamlı bir ahlakın kaynağını verirken aynı şartlar altında erdemli olmanın da şartını bizlere verir. Kuçuradi'nin, Aristo ve Kant'tan genel itibariyle birbirinden ayrılan etik anlayışlara fikirlere barındırmalarından ayrı olarak, onların etik anlayışlarından yalnızca birtakım birbirlerinden ayrılan kısımları olduğu bilinmeli. İoanna'da *akıl* ve *duygular* birbirleriyle olan ilintilerinde belli bir uyum halindedir. Kant ise erdemli olmada akıl ve duygularımızın ilişkisinde bir zıtlıktan beslenerek erdemi, bunlara karşı geliştirdiği bir itici güç olarak görür. Kant'ın düşüncesinde akıl ve duygular birlikte hareket ettiğinde, yanı aralarında bir zıtlık yaşanmadan erdemli olmayı dendiğinde ahlak yahut erdemden söz edemeyiz. Erdem söz konusu olduğunda insan burada asla tamamen eksiksiz olamaz. Onun etik fikrinde saf pratik akıl dediği şey etiğin belirleyen şey olduğundan dolayı erdemlerde deneyden söz edilemez. Aklın kaynağı a priori bilgiler olduğundan erdemlerde bu kaynaktan beslenir fakat burada önemli olana husus insanın hem a priori hem de a posteriori alana ait olmasından kaynaklanan problemdir; dolayısıyla insan hiçbir zaman erdemli olamaz.

Aristoteles ve Kant etiğin fikri konusunda karşılaştırıldığında açığa çıkan şey bu değişikliklerin yanı sıra önemli tarzda düşüncelerinde benzer yönlerde bulunmaktadır. Kant düşüncesinde kendisi için amaç olan ödevleri “kendini geliştirme” ve “başka kişilerin mutluluğu” ödevlerini “erdem ödevleri” olarak niteler. Aristoteles'in “huy erdemleri” ve “düşünce erdemlerinin” geneli itibariyle hem kişinin kendisi ve diğer kişilerle olana ilintisinde olması hem de bu erdemlerin ödevlerini yapmaya yönelik olmasıdır. Aristoteles

fikrinde böyle olduğu gibi Kant'la bu konuda benzer fikirlere sahip olarak; onun etiğinde de erdemler dediğimiz şeyler insan için mühimdir.

Görülüyor ki, erdem kavramından bahsetmeden bir etik fikirde de olursa erdem tanımını ve manasını konusunda tamamen dışarda kalan bir etik düşünceye has olması ve bu anlayışı yetkinleştirmek için de pek fazla imkanı gözükmemesidir. Bunun sebebi; etiğin geçmişine baktığımızda da görüldüğü üzere, erdem tüm etik anlayışların temelinde yer alır.

Kant'ın insanın değeri sorunsalı sınırlarında ortaya attığı birtakım fikirler bizlere gösteriyor ki onun görüşü teorik boyutta kalmış gibidir. Fakat toplumda ve diğer kişilerle mutlak olarak kurulması elzem olan kriterler olması zorunlu gibi düşünülür. Kuçuradi her zaman teoride değil, kişiler arası ilişkilerinde uygulanabilir olmasının önemine vurgulamıştır. Kuçuradi, etiğinde toplumda kişiler arası ilintilerden açığa çıkan etik sorunlar, günümüzde de artarak devam ettiğini belirterek düşünürlerin bu sorunla yüzleşmediğinden oldukça yakınmaktadır.

Aristoteles ve Kant'ın erdemin imkânı ile ilişkili olarak ortaya koydukları düşünceler mukayese yapıldığında, Aristoteles etiğinde, erdemi gerçekleştirme kapsamının daha büyük bir yer tuttuğu olduğu gözlenmektedir. Etiğin tarihsel geçmişinde, “etik sorunları aydınlatmış özellikle Aristoteles ve Kant”¹⁹⁵ insan fiilleri ve istemelerinin ahlaksal manada değerine tam bir kriter oluşturmaya çalışmışlardır. Bu felsefeciler için de ahlakın yapısında herkesi kapsayan, kişiden kişiye değişmez bir ölçüt belirleyebilmektir.

Felsefecimizin fikirlerinin önemli olup olmadığı hususu tartışıldığında, onun sisteminin insana dair daha doğrusu insana yönelik olmak bakımından bir zorunluluk olarak gözükmektedir. Peki burada insan olmak bakımında derken ne kastediliyor? Yani insanlar eşitse genel bir ahlak yasasına tabii olana hareketlerden bahsediliyorsa o zaman değerli insan olma manasına gelir. İnsanın değerinin genel bir nitelik barındırdığından, bu değeri muhafaza etmek için insan olabilme imkânına sahip olabilmek gerekmemektedir. Peki insan değerinin harcanmasına nasıl engel olunabilir? Etikte kişisel çıkarlarımıza göre hareket etmek yerine, insan haklarını baz alarak hareket etmek gerekmektedir.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Kuçuradi, *Etik*, s.2.

¹⁹⁶ Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, s.71-72.

İoanna Kuçuradi'ye göre, kendisinden önceli dönemlerde etik kuramcılarının yanlısı, insanı parçalayarak baz almaları, *akıl* veya *tin* gibi fikirleri tek başkalarına açılmaya çalışmak, yani insanın varlıksal bütünlüğünü görmezden gelmeleridir. Buradaki yanlısın temelinde yatan, kuramların etiğe bilgi kuramsal açıdan bakmalarıdır. Etiği hayattan ayrı tutarak etik sorunları yalnızca bir bilgi sorunuymuş gibi olarak irdelemeleridir. Etiğin etik kurallarla benzer ve kararlardan oluşan bir kapsam değerlendirildiğinde neden olan bakış açısının eleştirisi, etik kapsama uyumlu olan kısmın nasıl olduğunun sunulması, Kuçuradi'nin çalışmalarında görüldüğü üzere bunu gerçekleştirmeye çalışır. Diğer felsefeciler genellikle etik alanın kapsamını bütün olarak değilse, hareket halinde olan özneyi, öznenin kabiliyetleri açısından bakmayı ister.

Kuçuradi'nin etik fikri, değer bilgisine, insanın değerinin bilgisine uzanan bir anlayıştır. Dolayısıyla değer bilgisine has olmaksızın *doğru değerlendirme* yapmak *doğru eylem* yapmak mümkün değildir. Olursa da rastlantı sonucu olur. Bu sebepten onun düşüncesini değer etiği olarak nitelenmek yahut değere dayalı olduğunu söylemek mümkündür.

Kuçuradi etiği, yalnız “yapma”ya dayalı ele almaz, aynı zamanda eylemi genel bir şekilde tümünden nesneyi ele almasıyla kendisi açısından oldukça mühim olan Kant'ın iyi isteme kavramında fiilden sadece yapmaya karşılık gelmesinden kaynaklı yetersiz kaldığını belirtir. Bu durumu Felsefecimiz Kuçuradi'nin özellikle Etik çalışmasında kitabın başına motto olarak koymuş olduğu Camus'un sözü bize kanıtlar niteliktedir. Oradaki mottoda “iyi istemenin bağımsız kalınca kötü isteme karar hasar vereceği” noktasından bu düşüncesinin somut bir kanıtıdır. Dolayısıyla görülüyor ki, etik anlayışının oluşmasındaki buradaki nokta önemli bir kısımdır. Çünkü hem fikrinden etkilendiği hem de eleştirildiği yerden kendini etik zeminini oluşturarak temelini atmıştır.

Schopenhauer üzerine Türkçe olarak yazılan en önemli eserler arasında sayılan, İoanna Kuçuradi'nin “*Schopenhauer ve İnsan*” adlı eseridir. Hatta Kuçuradi'nin “*İnsan ve Değerler*” adlı kitabıyla bir bütün olarak okunması gerektiği düşüncesindeyim.

Schopenhauer düşüncesini tasarım ve isteme olarak iki anahtar kavram üzerinde oluşturur. Buradaki tasarım nedensel bağlamda bir mutlaklığı tabi olan, özgürlük sahibi olmayan ve olduğundan varlığın gayesinin kendinde şey olarak ifade eden tasarımın

biçimlerine bağlı kalmadan olanaklı bir özgürlük sunar. Buradan hareketle varlığın kaynağını fark edebilen insan ancak şartı sağlayabilir. Kant 'tada bu durum aynı şekilde tasarım olarak evrende özgürlüğüne sahip olunamayacağını savında olan düşünür, insan için özgürlüğün özgür isteme olanağının olamayacağını savını vurgular.

Schopenhauer, insanın değiştirilemez olan özünü bu zemin üzerinde inşa eder. Onun düşüncesinde insanın kendisiyle ve yaşamıyla ilişkili olarak müdahalede bulunabilecekleri fazlasıyla kısıtlıdır. Bu sebeple düşünür, özgürlüğün ve ahlakın bazı izlenimlere ilintili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda *mecburi ve özgürlük* zaman zaman birbirleriyle karıştığı yani kişinin Kant'ın ona bağlı kıldığı görülür. Onun düşüncesinde, kişi bilen ve eyleyen bunlar arasında yönlendirilen değişik tarzda ilintilerde ayrı ayrı insan tiplerine ortaya atılır. Sadece ilk bilme şartlarını yaşama uyarlandığında bilgiyi isteme akıllı insan ve nedensel dünyanın bahsinde geçen üçüncü bilme şartının olanağının bilginin isteme bağından arınarak zincirlerinden koparak özgürleştiği söylenir. Kuçuradi'nin, *Schopenhauer ve İnsan* adlı eseriyle, insan ve etik sorunları doğrultusunda inceleme yapmak isteyen herkes için aydınlatıcı ve açıklayıcı bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür.

İoanna Kuçuradi'nin "*Nietzsche ve İnsan*" adlı eseri Nietzsche'nin felsefesini anlama yolunda önemli bir yol göstericidir. Nietzsche'nin çerçevesinde değerlerin yeniden değerlendirilmesi konusu hayatta zaman zaman ileri taşınmıştır. Değerlerin yeniden değerlendirilmesinden kasıt, var olan değer kuralları değer sistemini sorgusuz sualsiz onaylamak yerine kendi istemini inşa etmesidir. Onun felsefi sisteminde amaç, güçlü dediği insan türüne erişmektir. Buradan hareketle yüksek bir kültür olan nihayete ulaşmaktır. Nietzsche'de yaşam, kavram, oluş, güç istenci görüşlerinin büyük bir ehemmiyeti olup, birbirleriyle bağlantılıdır.

Nietzsche'yi ahlaksız olarak görenler vardır. Bu durum onun ahlak anlayışını tam olarak idrak edemeden kaynaklanır. İnsanların dürtüleri, istek, arzuları sadece iki kutup oluşturarak bu kadar dar kapsamlı bir çerçeve çizmenin olamayacağını savunur. Bundan dolayı da geleneksel açıdan baz alınan sorgusuz benimsenen, gerçekleştirilen ahlakın kurallarını göre ahlaksız olduğu kanısına varılsa da geleneksel olarak sorgulanmayan ve insanın kendisinin irade ortaya koyarak ahlakın kurallarına açısında da tam bir ahlak abidesi olduğunu söylenir.

Yaşadığı dönemi zayıflıklar barındığını söyleyen Nietzsche'nin gayesi, kendini aşan ve sürüden bağımsız, kendi değerlerinin farkında olan onları ortaya koyabilen kendi kendisinin efendisi konumunda olan bir toplum inşa etme gayretindedir.

Hartmann'ın düşüncesinde de tam olarak keskin bir şekilde ayrışmasa da ayrı olduğu nokta, insanda değerlendirme yetisi herkes için a priori olarak olması ve değerlerin insanı insan yapan niteliklere sahip olmasıyla imkanını ortaya atar. Kuçuradi, onun bu anlayışını değişik şekilde irdeleyerek, insanın değerlerden bağımsız, değerlendirme yapmadan var olamayacağı ifade ederek bu durumun insanı insan yapan yegâne şey olduğunu vurgular. Kuçuradi için kişinin diğer insanla olan ilintisinde olaylar, durumlar bağlamında genellikle tek bir şeyden yola çıkar değerlendirme yapma insanın temel niteliğidir. Ayrıca Hartmann'ın değer felsefesi bağlamında onu daha iyi anlamak için bizlere doğru yerden bakmamızın imkanını sunar.¹⁹⁷

Kuçuradi, Hartmann'ın felsefe tarihinde, özellikle ontoloji alanında ortaya koydukları bakımından var olanı ayrı ayrı değil de, genel olarak baz almasını ve var olanların fazlalığının ve bu kapsamı gösteren ölçüt ve kuralları inceleme konusunda parça bütün bağlantısını arasındaki bağı araştırma konusunda değerli bir felsefecidir.¹⁹⁸ Hartmann'ın, “değer” ile “değerler” kavramlarını aynı kavramlarmış gibi kullanması, iki kavram arasındaki ayrımı göz ardı etmesi onun değer fikrinin ayrılan, eksik bulunan husustur. Onun görüşünde değere sahip olma ve değerleri barındırma arasında bir fark yapmaması ve değerlerden bahsedildiğinde değerlerin ve değerlendirmen ne olduğu hususunda anlaşılmasını kaçınılmazdır. Bu durum Kuçuradi'de değer felsefesine yönelen bir bakışın kazanılması açısından değer ve değerler arasında bir bağlantı kurarak onların birbirinden ayrılmamayı; dolayısıyla iki farklı sorunu tek bir şekilde kabul etmeyi, buna uygun sonuçlara ulaşmayı ve temellendirme yapılmasını vurgular.¹⁹⁹ Yani kavramlar arasında bir ayırım yapılmadığından dolayı, her şey birbiriyle ilintiliymiş gibi karıştığından dolayı doğru değerlendirme yapmanın önünde bir çıkmaz durumundadır.

Takiyettin Mengüşoğlu çalışmalarında Alman felsefecilerin etkisinde kaldığı görülmektedir. Dönemin çalışmalarını titizlikle izleyerek felsefeyle bilimi entegre ederek

¹⁹⁷ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s.7.

¹⁹⁸ Kuçuradi, a.g.e., s.19.

¹⁹⁹ Kuçuradi, a.g.e., s.9.

ortaya bir ürün koymuştur. Şimdiyi baz alarak geçmişi anlamaya çalışmanın doğru bir bakış açısı olmayacağını ifade ederek, geçmişi doğru bir şekilde idrak edebilmemiz için yaşanan çağın etkisinde kalmamak gereklidir. Bu doğrultuda geçmiş zaman bizlerin somutluğunun parçalardan değil de tümünden bir bütün şeklinde anlaşılması ve dünle şu an arasında olan değişiklikleri ya da benzer yönlerini fark edebiliriz. Geçmiş ile şu an arasında bir bağlantı kurulduğunda buna aracılık ederek, insanoğlunu çok boyutlu zamana aralık açabilir.²⁰⁰ Mengüşoğlu'nun fikirleri özgün bulunsa da Hartmann'ın fikirlerinden izler bulundurduğu nettir.²⁰¹

Mengüşoğlu'nun insan için bahsetmiş olduğu niteliklerin kaynağının Kant'tan etkilenmesi ilginç değildir. Döneminin önemli düşünürlerinden olan Kant'ın insanı üstün gören şekilde ele alması Mengüşoğlu'nun dikkatini çekmiştir. Mengüşoğlu'nun da Kant vari bir şekilde varoluşun ana konumuna insanı ve insanın durumlarını, olaylarını, eylemlerini koyduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla da Kuçuradi'de hocasının etkilendiği Kant'tan etkilenmesi tesadüf değildir. İnsanın varlığının parçalayarak değil de bütün şekilde ele alarak soyutlama yapanlara karşı çıkmaktadır. Çünkü insanı idrak etmenin yolu antropolojik ve bilimin çerçevesinde edinilecek verilen önemi haizdir. Fakat bunun yanı sıra insanın bulunduğu yerde etrafındakilerden nasıl ayrılacağı ve onların etkisinden kurtulacağı konusunda insan merkezci bir fikir benimsediği söylenebilir.

Tüm bu söylenenler doğrultusunda, İoanna Kuçuradi'nin etik anlayışının şekillenmesinde hocası Takiyettin Mengüşoğlu'nun yanında yetişmesinin büyük etkisi vardır. Görüşlerin değerlendirmesi başlığı altında bahsettiğimiz felsefecilerin Kuçuradi'nin düşüncesinde izler barındığını da çok net söylenebilir.

²⁰⁰Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, s.222-225.

²⁰¹ Yusuf Örnek, "Felsefede Antropoloji Geleneği ve Takiyettin Mengüşoğlu", *Yüzyıllımızda İnsan Felsefesi*, dnl. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1997, s.71.

SONUÇ

İoanna Kuçuradi'nin eserlerindeki görüşleri incelendiğinde onun gerçekleştirmek istediği husus felsefi bilginin kişilere yaşarken farkında olmadıkları bazı problemlere bilinçlendirme ile fayda sağlama ve bu bilinçlendirmeyle kişinin yaşamında gördüğü etkileriyle alakalıdır. İnsanın en mühim hususiyeti onun *etik bir varoluşa sahip olma imkanına* sahip olmasıdır.

Kuçuradi etiğinin diğer etik anlayışlardan ayrılan yönü, özgün kılan şey, etik ilişkiyi tek bir yönden ana unsur olarak görmesi, onu oluşturan hareketi etik ilintide bir öge olarak görmesidir. Etiğinin nesne edindiği şey, sadece bir türden edim veya yapmayı göstermez. Düşünürümüze göre edimler, yapma yahut bir eylemi etik bağlantıda yaşananların en son aşamasını oluşturur. Eylemler bir etik ilintide ortaya konulan yapıttır. Eylemler bir kişi ilişkisinden meydana gelir. Eylem, sadece bir davranış veya yapma olmayı; yapma veya gerçekleştirmemenin etikte nasıl bir ilintiyi sağladığının şartlarından biridir.

Felsefecimiz etik anlayışının gidişatının motifi olan ve motifnin altında yatan durum ahlaki konulardan bağımsız olamayacağı, etikten kopamayacağı ve yaşamını etik olmadan idame ettiremeyeceğidir. Ahlak felsefecilerine göre ahlakın yapısında, ölçmek biçmek, bir bilinç aracılığıyla birlikte tartma kazanımıdır. Ahlakın bir diğer olanağı ise, seçim yaparken irade özgürlüğüne sahip olunması, yani seçenekler sunulurken bir tercihte karar alma yetisine sahip olmamız. Seçim yapılmadığı takdirde ahlaki kurallardan bahsedilemez. Seçim varsa da bu durumda ondan kaçınılamaz. Keza ahlaki bir konuyla ilgilenmesek bile aslında tercih yapmış oluruz.

İoanna Kuçuradi'nin etik anlayışına baktığımızda etiği iki tür etik şeklinde değerlendirdiği görülür: Birinci türden dediğimiz *etik* değerlerden önce literatürde *erdemler* dediğimiz bir kısım değerlerle aynı şeydir. Aristoteles'in etiğini düşürsek onun bir kısmıyla ilişkilidir. Çünkü orada erdemler derken kişi özellikleri ile ilişkide bulunduğu kişilerin bazı özelliklerini kastediyor. Diyelim ki kendine hakim olma durumu bu kendimizle ilişkili bir durumdur ama adil olma başkaları ile ilişkimizde kazandığımız bir özelliktir. Kişilerde gördüğümüz özelliklerden dolayı yaşadığımız yaşantılar ise *etik kişi değerleridir*. İşte etik değerler dediğimiz değerler böyle değerlerdir. Kuçuradi'nin etik anlayışında değer ne olduğu, bir şeyin değeri derken neyi kastettiği, bir kişide eylemin değeri, değer kavramından

bahsedilen şey o eylemin yapıldığı şartlar diğer eylemlerin imkanı farklı yani bunun yapılmasında neler harcadığı ve aynı şartlarda başka şeyler yapılırdı neyi sağlayacağı, neyi koruyacağı, neyi harcayacağını tutarlı bir şekilde ifade etmiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonunda değerlendirme yaptığımız konunun eylemin değerinin bilgisini ulaşıyoruz. Dolayısıyla ne kadar çok belirli koşullarda imkan bilginiz varsa, bu karşılaştırmayı daha başarılı ve daha bilgili bir şekilde yapılı.

Felsefe, dünya sorunlarına çözüm bulabilme imkanı sağlayan ve ihtiyacımız olan *düşünme gücünü* bizlere vermektedir. Ancak bu şartı yerine getirebilmek için bilgiye dair tutumumuzun değişmesi şarttır. Yaşadığımız dönemde bilgi, kolay anlaşılabilen ve çabuk tüketilen bir tür haline gelmiştir. *Bilmek* ve *haberdar olmak* arasındaki farkın birbirine geçmesiyle birlikte içselleştirilmemiş bilgi problemiyle karşı karşıya kaldık. Bilgi, öznenin özel yönelimini, irade ve çabasını gerektirir. Zaman ve bağlamla birlikte değerlendirilmelidir. Bilgiye ulaşımın kolaylaşmasıyla *bilgi* ile *değer* arasındaki bağın zayıflamasına da zemin hazırlamıştır. Bu durum bireyin eylemlerinin sonuçlarını üstlenmemesine ve sahip olduğu bilgilerin şartlarını sağlayamamasına da sebep olmuştur.

Çağımızın problemlerine çözüm üretebilmeyi sağlayan, insanın felsefeyle kendisini bulması, dünyayı tanıması ve olup bitenler konusunda tepki vermeyi seçmesi ile gerçekleşebilecektir. Gerçekliği moraldışı olan gerçekliği değerlendirme gayretinde olan kişiler, genellikle içerisinde buldukları koşullar itibarıyla moralin değerleri bakımında değerlendirilir. Kişilere değer biçmenin, onların barındıkları değeri farkında olamayışımızın sebebi, insanın realitenin içine doğmuş olmasının ve öğrendiklerimizle ahlakı kuralları bu yoldan hareketle değer biçmemizdir. Realiteye ahlakların bize sunmuş olduğu perspektiften yargılamadan bakmak kolaydır. Bunun nedeni insanların birbirleriyle olan biçim ayrılığıdır.

Kuçuradi'nin merkez ilkesi değerleri fark eden onların sesini işiten ve bu değerleri hayatında yol gösterici sıfatıyla insanı kavramaktır. Kuçuradi, insanın değerlerinin farkında olan, onların sesine kulak veren ve hayatını bu amaç doğrultusunda ilerletmeye çalışan bir varlık olmasını, eğitim hususuna bağlamaktadır. Toplumdaki merkezimizde olması gereken unsurunda bu eğitime bağlı olan değer anlayışı olduğunu ve gelişmiş bir toplum olmayı yüksek değerlere bağlı görmektedir. Kuçuradi'nin etik anlayışla felsefi kültürümüze yaptığı irdelemelerle ufuk açmış, zenginlik katmıştır. Bugün etiğe ihtiyaç her zamankinden daha fazla kişi ve toplumsal hissedilmektedir. *Etik duyuş, etik bilinç, etik durum* ihtiyacımız.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. *Ahlak Felsefesinin Sorunları*. Haz. T. Schröder, çev. T. Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1988.
- Aristoteles. *İkinci Çözümlemeler*. Çev. A. Houshiary. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Aristoteles. *Ruh Üzerine*. Çev. Zeki Özcan. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2014.
- Arslan, A. *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Atayma, Veysel (Der.). *Etik*. İstanbul: Donkişot Yayınları, 2005
- Aydın, İ. *Sosyal Bilimlerde Araştırmadan Yayına Etik Değerler*. Araştırma ve Yayın Etiği. Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık 1. Ulusal Kurultay Bildirileri Ed. K. Karakütük, 2006a, ss.71-80.
- Aydın, İ. *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016b.
- Balcı, Elif. "Hartmann'da Değer ve Değerlendirme Problemi". *Kilikya Felsefe Dergisi* (3), ss. 105-123. 2017.
- Bravo, H. *İnsanlığa Övgü*. Ankara: İmge Kitabevi, 2014
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005.
- Çüçen, Abdulkadir. *Felsefeye Giriş*. Bursa: Asa Kitabevi, 2008.
- Çobansoy, Gökçe. "İnsan Hakları Açısından Kişisel Verilerin Korunması Sorunu". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Maltepe Üniversitesi, 2020.
- Dursun, Onur. "Evrensel Akla Temelli Pozitif Bir Özgürlük Düşüncesi: Basın Özgürlüğü Kant'ın Düşünceleriyle Yeniden Yapılandırmak". *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Etkileşim Akademik Dergisi*, yıl:2, sayı:3, Nisan 2019, ss.76-97.
- Erkızan, Hatice Nur. A.Kadir Çüçen, *Felsefe Tarihi I Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, Ankara: Sentez Yay. 2012.
- Hartmann, Nicolai. "Almanya'da Yeni Ontoloji". Çev. Uluğ Nutku. İstanbul Üniversitesi: *Felsefe Arkivi*, sayı: 16, s. 1-48. 1968.
- Kant, I. *Pratik Aklın Eleştirisi*. Çev. I. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999.
- Kant, I. *Ahlakın Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Çev. İ. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.

- Kant, I. *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Çev. İ. Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1982.
- Kant, I. *Pratik Aklın Eleştirisi*. Çev. İ. Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2009a.
- Kant, I. *Prolegomena / Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe*. Çev. İ. Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.
- Kuçuradi, İ. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015.
- Kuçuradi, İ. *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2013.
- Kuçuradi, İ. *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2018.
- Kuçuradi, İ. *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1988.
- Kuçuradi, İ. “Altın Kural” a Karşı “Kesin Buyruk”. Haz. İ. Kuçuradi. *Barışın Felsefesi*. 200. Ölüm Yıldönümünde Kant. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, (1-6). 2006.
- Kuçuradi, İ. “Değerlilik ve Anlam”. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1996.
- Kuçuradi, İ. “Etik yaklaşım, etik yaklaşımlar ve bir evrensel etik düşüncesi”. *II. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı*. Ankara: ODTÜ Felsefe Bölümü, 2007.
- Kuçuradi, İoanna, “Etik İlkeler ve Hukukun Temel Öncülleri Olarak İnsan Hakları”. *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: TFK, 2007.
- Kuçuradi, İoanna, *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: TFK Yayınları, 2009.
- Kuçuradi, İoanna. *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2016.
- Kuçuradi, İ. *Nietzsche ve İnsan*. İstanbul: Yankı Yayınları, 1967.
- Kuçuradi, İ. *Schopenhauer ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2013.
- Kuçuradi, İ. “Altın Kural” a Karşı “Kesin Buyruk”. Haz. İ. Kuçuradi. *Barışın Felsefesi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, s.1-6, 2006.
- Kuçuradi, İoanna. *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2016b.
- Kuçuradi, İ. *Schopenhauer ve İnsan*. İstanbul: Yankı Yayınları, 1968.
- Kuçuradi, İ. *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi Takiyettin Mengüşoğlu Anısına*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2017.
- Küçükalp, D. *Nietzsche'nin Ahlak ve Siyaset Felsefesi*. Bursa: Dora Yayıncılık, 2017.
- Macintyre Alasdair. *Ethik'in Kısa Tarihi*. Çev. Hakkı Hünler, S. Zelyut Hünler. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2001.
- Mengüşoğlu, T. *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.

- Mengüšođlu, Takiyettin. “Çağımızda Antropolojik Teoriler”. *Felsefe Arkivi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Mengüšođlu, T. *Değişmez Deđerler ve Değişen Davranışlar-Felsefi Etik İçin Kritik Bir Hazırlık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1965.
- Nietzsche, F. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. Çev. Murat Batmankaya. İstanbul: Say Yayınları, 2006.
- Özcan, Muttalip. “Kuçuradi Felsefesi”. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*. Haz. Cemal Güzel, Mehmet Ölmez. cilt 37, Aralık, ss. 187-213. 2012.
- Örnek, Yusuf. “Felsefede Antropoloji Geleneđi ve Takiyettin Mengüšođlu”. *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi* (Takiyettin Mengüšođlu'nun Anısına). Drl. İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, s.95-104. 2012.
- Özlem, Dođan. “Takiyettin Mengüšođlu’da İnsan Kavramı”. *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi* (Takiyettin Mengüšođlu'nun Anısına). Drl. İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, ss. 21-37. 2017.
- Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Sözlüğü*. Çeviren ve hazırlayan: Hakkı Hünler. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004.
- Pieper, Annemarie. *Etiğe Giriş*. Çev. Veysel Atayman-Gönül Sezer. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Saraçoğlu, Ece. “Kant’ın Etik Anlayışı Doğrultusunda İnsanın Değeri Tartışması”. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1),1-16. 2021.
- Schopenhauer, A. *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*. Çev. L. Özşar. Bursa: Biblos Kitabevi Yayınları, 2018a.
- Soltekin, Muhammed Furkan. “Hobbes ve Kuçuradi’de Bir Kişinin Değerı”. *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan, s:49 ss-99-107, 2019.
- Tepe, H. *Teorik Etik: Etiğin Bilgisel Sorunları*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2016.
- Tepe, H. *Etik ve Metaetik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2011.
- Tepe, H. “İnsan, İnsancılık (Hümanizm) ve İnsan Hakları Eleştirisi Üzerine”. *Kilikya Felsefe Dergisi*, S.2, s. 1-16. 2019.
- Tepe, H. *İnsan Hakları Felsefesi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2018.
- Tepe, Harun. “Değer ve Anlam: Değerler Anamlar Mıdır?”. 17-19 Aralık 2008 tarihlerinde ODTÜ Felsefe Bölümünce düzenlenen *Anlam Kongresi*. “Anlam ve Değer” panelinde yapılan konuşmanın metnidir, ss.1-10.
- Tepe, H. “Bir Arada Yaşamanın Kural(lar)ı: Bir Keşif Midir Yoksa Bir İcat Mı?”. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1 s.7-28, 2007.

Ural, Şafak. “Teknik, Teknoloji ve Değerler”. III Teknoloji Kongresi Bildirileri. Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2000. ss.1-12.

Ülken, Z. *Bilgi ve Değer*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.

Warburton, Nigel. *Klasiklerle Felsefe*. Çev. Ahmet Fethi Yıldırım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.

<https://www.biyografi.info/kisi/ioanna-kucuradi> Erişim tarihi: 02.08.2023

EK- İOANNA KUÇURADI İLE RÖPORTAJ

Kıymetli Hocam, “İOANNA KUÇURADI VE ETİK ANLAYIŞI” başlıklı tez konumu Akademik Danışmanım Prof. Dr. Halil Rahman Açar ile karar verdik. Zaman ayırıp, sorularımızı cevapla imkânı sağladığınız için müteşekkirimiz.

S-1 Elif Selenay Çamak: Sizi daha yakından tanıyabilmek amacıyla İoanna Kuçuradi nasıl bir kültür ortamında doğdu? Nasıl bir çocukluk geçirdi?

C-1 İoanna Kuçuradi: Ben kendi içimde kapalı bir çocukluk geçirdim. Fazla sosyal biri değildim. Hala da fazla sosyal biri değilim.

S-2 E. S. Çamak: Felsefe okumaya nasıl karar verdiniz? Entelektüel gelişiminizden bahsedermisiniz?

C-2 İ. Kuçuradi: Onu hep söylüyorum, arkadan baktığımda ben belki de yüz kere ifade etmişimdir. Beni çok rahatsız eden hala da etmekte devam eden bir olgu var. Her gün yaşıyoruz, insanlar aynı şeyi farklı değerlendiriyor oysa o neyse o'dur. Bu durum birçok değer harcamasına yol açıyor. Birçok sorun da oradan çıkıyor, birçok kavgada buradan çıkıyor.

Düşünsel hayatım kendiliğinden değişiyor fazla refleksiyonda bulunmuyorum. Daha çok eğitim için bir şeyler söylemek gerektiği zaman bu durum ortaya çıkıyor. Baktığım yerlerden biri de senin bu sorunda sorduğun şey...

S-3 E. S. Çamak: Nicolai Hartmann ve Takiyettin Mengüşoğlu'nun sizin felsefi tutumunuzun oluşmasında etki veya katkıları nelerdir?

C-3 İ. Kuçuradi: Hartmann dolaylı olsa gerek Takiyettin hocam benim akademik hayata girmemi sağlayan insan. Belki o beni asistan olarak almasaydı ben cesaret edemezdim gavur adımla akademik hayata müracaat etmeye. Takiyettin hocam dekan olduğunda ona yardım ediyordum, bir sürü asistanı sekreteri vardı ama birçok yazması gereken yazıları bana yazdırıyordu. Bir gün de benim müracaat dilekçemi yazdırdı ve beni asistan olarak aldı. Tabi hocanın bütün derslerini dinlemiştim ve hocanın bir özelliği vardı çok önemli bir özellik

'hayattan bilgi çıkarmak' belki bizim geleneğimizde de arkadaşlarımızın geleneğinde de Takiyettin hocadan kaynaklanıyordu.

S-4 E.S. Çamak: İstanbul Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde akademik kariyerinize başlıyorsunuz, İstanbul'dan sonra Erzurum'a gitmek size kültür şoku yaşattı mı? Erzurum Üniversitesinde görev yapmanın olumlu ya da olumsuz etkenleri neler oldu?

C-4 İ. Kuçuradi: Akademik hayatıma aslında İstanbul'da başladım. İstanbul'da iki yıl asistan olarak sonrasın da Erzurum'a gittim. Kültür şoku olmadı ama benim için bana garip görünen şeyler oldu tabi ama şok denilecek bir durum olmadı.

Olumluları söyleyeyim, olumsuzların olumlu tarafını söyleyeyim. Ben Türkiye'yi Erzurum'da öğrendim. Ben Türkiye'yi bilmiyordum İstanbul çocuğu annesinin kucağında büyümüş üniversiteden eve, evden okula orada Türkiye'yi öğrendim. Dolayısıyla orası bana da çok şey öğretti. Hayatımın devamında yaptıklarımla bağlantı kurulabilecek birçok şeyi orada öğrendim. Oradaki öğrencilerim çok iyi çocuklardı. Onlar da benim gibi bembeyaz saçlıydı, beni hala arıyorlar. Hatta dün oradaki bir öğrencimin aradı. Bana fotoğraflar gönderdi ve hala böyle aranıyoruz. Erzurum'da bir piyes oynayalım dedik çocuklar istedi, tiyatro sahneye koyalım istediler. O zamanlar felsefe bölümü yoktu beni diğer bölümlere bir de ihtiyaç olursa Latince hocası bulamadıkları için bana vermişlerdi. Bazen de Alman filolojisinde Alman şiiri üzerine dersler verirdim. Çocuklar bir tiyatro yapalım dediler güzel güzel konuştuk bize orduevinde yer verdi sonrasında bir öğrencim kız rolünü oynamak istemedi. Çünkü muhafazakâr bir yer olduğu için çekiniyorlardı. Bir tane kahraman kızım çıktı işte rolü üstlendi ve onlarla birlikte Güngör Dilmen'in canlı maymun lokantasını sahneye koyduk. Bu durum 1965-68 arası oluyor tam tarih hatırlamıyorum, 1967 senesi de olabilir.

S-5 E. S. Çamak: Kültür şoku sorusunu sormamdaki amaç da buydu hocam. Çünkü İstanbul gibi bir şehirden Erzurum'a gitmek elbette ki bazı kültürel değişikliklere sebep olacaktı. Tabi ki günümüzde de çoğu yer gelişmesine rağmen hala böyle şeyler devam ediyor.

C-5 İ. Kuçuradi: Bu dediğim 40 yıl önce oluyor. İstanbul'da da yok mu? Tabi ki var. Her yerde var düşünce alışkanlıkları sigara alışkanlığından beterdir diyorum. Çünkü değiştirdiğini sanan bile bir taraftan yine ortaya çıkıyor.

S-6 E. S. Çamak: Felsefeye olan yaklaşımın genellikle salt kuramsal bir bakış açısı olduğunu görüyoruz fakat sizin çalışmalarınızda felsefeye böyle yaklaşmadığınızı görüyoruz. Felsefeye olan yaklaşımınızı kısaca sizden dinleyebilir miyiz?

C-6 İ. Kuçuradi: Şimdi zor bir soru soruyorsun çünkü bir tane değil ama en temeldekini birini söyleyeyim: Bir şeyin ne olduğunu bilmeden onun hakkında başka hiçbir şey söyleyemezsin. Söylersin ama rastlantısal doğru olur. Platon'un Menon'un da ilk kısmında erdem öğretilir mi yoksa doğal mıdır? Yoksa yapa yapa mı edinilir? Bu Aristoteles'in diyalektik sorun dediği sorundur. Şimdi o eserde Sokrates ne yapıyor? İtiraz ediyor, erdem nedir bilmeden nasıl bileceksin diyor. Çok doğru söylüyor. Bu durum her şey için böyle fakat 26-27 yüzyıl geçti neredeyse felsefe hala öğrenilemedi. Felsefeciler bile düzgün öğrenemedi. Çünkü bir şeyin ne olduğunu bilmeden onun hakkında başka bir şey söyleyemezsin. Söylersin tabi ki yasak yok ama bunun üzerine çok düşünmek gerekir. Yani Sokrates'in bu sözünü hiç unutmamak gerekir. Felsefecilerin özellikle unutmaması gerekir.

S-7 E. S. Çamak: Sadece Liselerde verilen felsefe eğitiminin yeterli olmadığı insanın gelişimi açısından ilkokullarda verilmeye başlanması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Fakat birçok kez liselerde verilen felsefe dersleri kaldırılmaya çalışıldı, bu noktada felsefeye olan bu tutumun sebebinin ne olduğunu düşünüyorsunuz? Bu tutum nasıl değiştirebilir? İlkokul seviyesindeki öğrencilere felsefe eğitimi verilmesi hususunda siz bir hoca, akademisyen ve kurumun başkanı olarak ne düşünüyorsunuz?

C-7 İ. Kuçuradi: Kaldırılmaya çalışılsa da felsefe dersleri lise 2. sınıfa koyuldu. Yani bu son iki yılda yapıldı. Tek dersken iki ders olarak konuldu. Bu 2. sınıfa nasıl oldu da koyuldu ayrı bir soru fakat burada önemli olan asıl şey içinde ne öğretiliyor? Felsefede hoca çok önemlidir. En önemli şeyleri berbatta edebilir olur olmaz bir kitabı düzgün de anlatabilir. Felsefe öğretmenliği son derece önemli felsefe öğretmenlerinin iyi yetiştirilmesi gerekiyor.

S-8 E. S. Çamak: Felsefe dersleri boş ders olarak gözüktüyor, öğrenciler için uyku dersi olarak görülmekte olup ilgilenmiyorlar. Öğretmende bu doğrultuda hiçbir şekilde felsefeyi sevdirmek için çabalıyor ve genellikle kısa bir şekilde felsefe tarihini anlatıp ezbere bir eğitim veriliyor.

C-8 İ. Kuçuradi: İşte felsefeyi, felsefe tarihi olarak anlatmamak gerekir. Bu bir problem. Hayat ile bağlantı kurması gerekiyor çocuk ve bu kadar zor bir şey değil. Biz

yıllardan beridir çocuklara felsefe programımız var Türkiye felsefe kurumunun ve İlkokul çocuklarına arkadaşımız bu programı uyguluyor. Bu program çok işe yarıyor Sokratik metotla soruya soruyla cevap vererek ders yapılıyor. Hala devam ediyoruz ve şimdi moda oldu, çocuklar için felsefe modası var. Önemli bir adım felsefe adını da düşündürmek, düşünmesine yardım etmek. Ben her zaman çocuklara diyorum ki karşı çıkın benim dediğimi ama bir gerekçe ile yani eğitimde özgürlük böyle bir şeydir. İstedğin zaman sınıfta dolaşmak değildir. Bir şeyi hangi nedenden olursa olsun anlamamış olmaktan ya da ben bunu böyle görmüyorum, ben böyle düşünüyorum demesi işte özgürlük böyle mümkündür. Bu süreçte de hocanın görevi bir şeyleri göstermesidir. Hoca göstermedikçe kabahatle sorumlu hocadır.

S-9 E. S. Çamak: Bu konuştuklarımız üzerine hocam felsefeye olan tutum hakkında ne düşünüyorsunuz ve biz bu tutumu değiştirmek için neler yapabiliriz nasıl değiştirebiliriz?

C-9 İ. Kuçuradi: Değiştiremezsin... Yani kendiliğinden değişir değişirse olabildiğince insanı bu konuda düşündürmek, yani illa ders yaparak değil. Mesela ben bir şey gördüm bir ifadeyi biri yanlış kullanıyor fakat kendisi meslekte o yüzden doğal karşılıyorlar fakat bana batıyor. Bazı şeyleri insanlar alışkanlıktan göremiyor. İşte bunu görebilmek gerek. Bunu görebilmek de tabi ki doğru dürüst bir eğitim gördüysen mümkündür. Kimisi on üzerinden sekiz yapar, on üzerinden dokuz, kimisi on üzerinden beş yapar ama herkes yapabilir. Normal bir kafası olan bir insan yapabilir ama kimisi daha çok yapabilir kimisi daha az yapabilir.

S-10 E. S. Çamak: İlkokullarda felsefe eğitimi verilmesi hususu için siz Bir öğretmen, bir akademisyen, bir kurumun başkanı olarak siz ne düşünüyorsunuz hocam?

C-10 İ. Kuçuradi: İlkokullarda da böyle bir ders olabilir ama nasıl? Asıl soru orada. Yoksa tutarsan Platon şöyle dedi Sokrates böyle dedi bunlar hiçbir şey demek değildir. Çocuk kendi yaşadıkları ile ilgi kuracak o zaman çok cazip oluyor. Benim hayatımda aldığım en enteresan komplimanlardan biri üniversite öğrencileri ile bir grupta ders yapıyordum; bir süre sonra soru sordum çocuklar ne düşünüyorsunuz bu anlattıklarımla ilgi diye. Tıp öğrencisi bir kız öğrenci dedi ki; galiba 3 saattir buradayız telefonuma bakmak aklıma bile gelmedi. Bu müthiş bir iltifattır. Herkes böyle tık tık tık uğraşırken aklıma gelmedi dedi. Yani o kadar memnuniyet ifade etti ve bunu ben çok önemli bir kompliman olarak gördüm. Yani buna göre, çocuk bağlantı kurarsa ilgi duyarsa zaten kendiliğinden olur senin

değiştirmeye uğraşman gerekmez. Fakat değişmek de eğitimde uzun vadeli amaçlar koyarak bunu yapabilirsin.

S-11 E. S. Çamak: Eserlerinizde felsefi düşünce sisteminizin insan-değer-çağ üçlemesi üzerinde yoğunlaştığını görüyoruz. Antropolojiden etiğe doğru uzanan bu süreçte düşünce gelişiminizin en önemli dönüm noktası neydi?

C-11 İ. Kuçuradi: Bilemiyorum aslında kendiliğinden böyle bir gelişme oldu. Farkında değildim yani böyle çok önemli bir dönüm noktası olmadı. Fakat şunu ifade etmek gerekiyor etikte uğraştıktan sonra kaçınılmazcasına insan haklarına bakmak zorundasın. Burada hukuk olarak değil de ilkeler olarak insan haklarına bakılmalı. Çünkü bu unutulmuş her zaman bir şeydir. Ben hep söylüyorum insan haklarını hukukçuların tekelinden kurtarmak gerekiyor. Şimdi alışıldı eskiden Hukukçular bana kızılıyordu. Şimdi bana kızmıyorlar hatta bazen memnun olanları da var.

S-12 E. S. Çamak: 1973 Senesinde Varna’da düzenlenen XVI. Dünya felsefe kongresinde ilk kez katıldığımız zaman ilk izlenimleriniz sonucunda Türkiye’nin ülke olarak bu kongrelerde temsil edilebilmesi amacıyla gereken mesleki örgütlerin kurulması gereksiniminden hareketle 1974 yılı başlarında Ankara’da Felsefe Kurumu Derneğinin kurulmasına öncülük etmişsiniz. 1980’e kadar da bu kurumun genel sekreterliğini yürüterek hizmetlerinize devam ettiğiniz bilmektedir. Prof. Dr. Nusret Hızır’ın vefatıyla üzerine de başkanlığa getiriliyorsunuz. 1979’da Bakanlar Kurulu’nun kararıyla da Türkiye Felsefe Kurumu olarak ismi değişen bu kurumda, ilk kurarken ki hedeflerinizi gerçekleştirebildiniz mi?

C-12 İ. Kuçuradi: Şimdi baktığımızda Türkiye’de felsefeye olan ilgi arttı. Gerçekten bir artış söz konusu sizler de görüyorsunuz. Çünkü bana ülkenin her tarafından talepler geliyor beraber iş yapalım diye söke’den geliyor selçuk’tan geliyor yetişemeyecek kadar talep geliyor. Yani gerçekten talep arttı ama en önemli şeyle en önemsiz şeyi insanlar aynı ilgiyle dinliyor. İnsanlarımızın çoğu henüz kalite farkıyla yapmayı öğrenemedi.

S-13 E. S. Çamak: Açıkçası ben size bu konuda katılamıyorum hocam. Çünkü ben Ankara’da ilk felsefe okumaya başladığım zamanlar akrabalar ya da hiç tanımadığımız insanlardan bile felsefeye karşı ön yargılarını çok fazla hissettim. Şöyle ki; bir gün okuldan

dönüşte otobüs durağındaiken, okuldan geldiğimizi anladıkları için soruyorlar ne okuyorsunuz diye. Yine biri sorduğunda felsefe okuduğumu söylediğimde neyse olsun dedi.

C-13 İ. Kuçuradi: Tabi bu da var yok değil ama eskisine göre arttı. Ben İstanbul Üniversitesi'ne asistan olduğumda rahmetli hocam Takiyettin Bey o zamanki Rektör Ali Tanoğlu'ydu bizim eve yemeğe geldiler. Hocam, babama kızınız asistan oldu memnun musunuz? diye sordu. Babam iyi güzel ama aç kalacak dedi. Hoca da dedi ki bakın biz aç kalmadık, o da kalmaz. Fakat burada kabahat kimde yine felsefe ile uğraşanlardadır. Çünkü ne işe yaradığını göstermek gerekiyor. Bu ne işe yarıyor demeyeceksin ama konuşacaksın bir insanla o felsefenin ne sağladığını görebilecek 10 kişiden 5 kişi görür hepsi görmeyebilir, sabır istiyor.

S-14 E. S. Çamık: Çok haklısınız hocam. Mesela biz üniversitede felsefe eğitimi aldık fakat herhangi bir eserden bir kısmı sorulduğunda bilemeyebiliyoruz. Çünkü sınavları geçmek üzerine dayalı ezberci bir eğitim var. Bundan dolayı da bir zaman sonra da öğrendiklerimiz unutulup gidiyor. Bu durum sadece üniversitede değil, her eğitim düzeyimizde ezberci eğitim sistemi büyük bir problem teşkil etmektedir.

C-14 İ. Kuçuradi: Yani bu eğitim hakkını ihlal etmektir. Kendisi daha iyi yapabilecek insanlara yeterince yol gösterilmiyor. O yüzden bazı şeyler bulunca da mesela bir kitap buldum bana bir ithaf denilmiş insanların nasıl hissettiğini görüyorsun. Yani bu iyi hissettiren güzel bir şey. O duyguyu yaşamak da güzel bir şey. Yani eğitici bir şey olduğundan dolayı daha çok bir şeyin yolunu açmaya yardımcı oluyor.

S-15 E. S. Çamık: Etik anlayışınıza baktığımızda Kant'ı bir dönüm noktası olarak kabul ettiğini görüyoruz. Kant ne için yeterince doğru anlaşılamiyor? Ne gibi eksiklikler, problemler görüyorsunuz?

C-15 İ. Kuçuradi: Doğru Kant çok önemli. 5 filozof sayacaksam biri Kant'tır. Yani şunu söylüyorum: Bir şey söylüyor bu isteme ile ilgili ama yetmiyor. Benim etik kitabıma baktıysanız başında bir cümle var orada "Dünyada kötülük hemen hemen hep, bilmemekten gelir; iyiyi isteme de, aydınlanmamışsa kötüyü isteme kadar zarar verebilir." Bu söz Camus'undur. Kant'ı düşünerek onu kitabın mottosu gibi koydum. Çünkü Camus müthiş bir kafa onun edebiyat eser benim etikle ilgili söylediklerime ısmarlasam bu kadar iyi olmazdı.

S-16 E. S. Çamık: Hocam peki sizce Kant neden anlaşılıyor? Kant'ta eksik olan noktalar neler?

C-16 İ. Kuçuradı: Dili zor bazı şeyleri anlamak için bütünü anlamak gerekir. Kant'ın eserinin birinde bir kelime buldum ne İngilizcesi var ne Türkçesi. Şimdi nasıl çevireceğiz Kant'ı? Bütün kitabı çevirirken bir yerde Latince bir şey buldum o zaman tamam dedim kendisi o kelimenin Latince paralelini söylüyor tıpatıp uyuyor ve böylece çözdüm. Yani doğru dürüst anlamak için 10 sayfasını okumakla değil, çok okumak da değil o eseri değil bütün eserlerini mümkünse okumak gerekir.

S-17 E. S. Çamık: Fakat her ne kadar dönüm noktası olarak kabul etseniz de burada bir problem görmektesiniz. Sizin için eylemi oluşturan unsurlar değerlendirme, yaşantı ve yapmadır. Kant'ın ise yalnız "yapma"yı göz önüne aldığı bilinmektedir. Kant'ın düşüncesinden ayrıldığınız bu noktayı biraz daha açabilir misiniz? Kant'ın "yapma" ya karşılık gelen kısımda olan "iyi isteme" nin bir değerlendirme içermemesi etik görüş açısından yetersiz ya da eksik mi kalmaktadır?

C-17 İ. Kuçuradı: Bir filozoftan her şeyi bekleyemezsin. Benim de söylediklerimin üzerine bir şeyler koyacaklar. Yani o şey iyi isteme için aşılmaz bir noktadır. Çünkü ondan sonra en iyi niyetle, iyi isteme ile ilgisini yanlış yapabilirsin ve insana zarar verebilirsin. Karşısındakine onun iyiliğini isteyerek de ona zarar verebilirsin. Onun için bilgi ile beslenmek son derece önemli.

S-18 E. S. Çamık: Felsefi etiğe giden süreçte 'insan' problemini araştırmak için değil de bir fenomen olarak değer problemin ortaya koymanız ne zaman başladı?

C-18 İ. Kuçuradı: Herhalde üniversite öğrenciliğimde başlıyor ama zaman içerisinde geliyor yani problem o zamandan beri var.

S-19 E. S. Çamık: Geleneksel etiğe baktığımızda kavram analizinin yani soyutlamayı esas alan bir etik olarak görürken bugünkü etik de fenomen analizinin uygun bir yaklaşım olduğunu görüyoruz. Bu durum etik ve antropoloji arasındaki ilişkiyi nasıl şekillendirmektedir?

C-19 İ. Kuçuradi: Zaten antropolojik bir temel almadan etiği yapamazsın. Yapmaya kalktığında ise o zaman etiği sadece normlara indirirsin. Şöyle yaygın bir kanaat var etik normlardan oluşuyor, hayır normlardan oluşmuyor. Etik kelimesi birkaç anlamda bazen bir ahlak anlamında kullanılıyor, meslek etikleri anlamında kullanılıyor ki bu ikisi de norm ilkeleridir. Bir de felsefenin bir alanı olarak işte norm bütünleri değildir. O norm bütünlerinin o alanın sadece bir parçasını oluşturuyor. Ben hep diyorum ki; ona indirirsek etiği yoksullaştırıyoruz etik çok daha zengin bir alan.

S-20 E. S. Çamrak: Felsefi etik değerler ile ahlaki normların genellikle birbirine çok karıştırıldığını görüyoruz. Bu karışıklık kavram karışıklığına yol açmaktadır. Birbirine karıştırılan bu kavramların birbirinden kesin olarak ayrılan ve benzer yönleri nelerdir?

C-20 İ. Kuçuradi: Normlarla etik değerlerin bir alakası yoktur. Etik değerler ilke değildir. Eğer sevgi bir değerse, saygı bir değerse, minnet bir değerse, dürüstlük bir değerse nedir bunlar? Bunlara baktığımızda benim bir kişi özellikleri karakter özellikleri ya da yaşantı tortuları, değerlilik, yani saygı böyle minnet böyle yaşanan bir şeylerin tortusu bir insanla ilişkimizde belirli bir kişi özellikleri ile olanlarla orada bu özellikleri taşıyan ile ilgili bir sorundur. Yaşantı türünde, yaşantı tortularında değerlerinde iki kişinin karşılaşmasıyla birlikte olur. Bu bir rastlantıdır ama kaçınılmaması gereken bir rastlantıdır. Güvenilir bir insandır ama ona güvenecek bir insan bulamamıştır. Yani bu da hayatta mümkündür. Hayat bir karşılaşma o fırsatı kaçırmadan o karşılaşmayı yapabilmek gerekiyor.

S-21 E. S. Çamrak: Gelişen teknoloji ile birlikte değişen dünya düzeni, felsefi etik değerleri nasıl etkilemektedir?

C-21 İ. Kuçuradi: Aslında onların ilgisi yok bunlarla ama mesela robotların ahlakından bahsediliyor. Öyle şey olmaz robotun ahlakı yoktur. Robot tellerden ibarettir, o tellere insanlar bir şeyler yaptırıyor bir şeyler yüklüyor.

S-22 E.S. Çamrak: Aslında hocam baktığımız zaman insanları robotlaştırmaya çalıştıklarını görüyoruz.

C-22 İ. Kuçuradi: Evet robotları insanlaştırmaya çalışıyorlar, insanları da robotlaştırmaya çalışıyorlar çok doğru söylüyorsun. Örneğin Sofya'ya ne yapmışlar?

Vatandaşlık vermiş yani böyle bir şey de olmaz. Çünkü sonuçları var bir devlet oy almak için yapabilir ya da başka bir art niyeti olabilir ama insanlar bu durumu ciddiye alıyor.

S-23 E. S. Çamak: 2014'te kurulan Kuçuradi Felsefe ve İnsan Hakları Vakfı'nın Amblemi olan aynı zamanda da dürüstlüğün her yerde bir değer olduğu savını destekleyen küçük fille ilgili bir hikayeniz var. Bu hikâyeyi bir de sizin ağzınızdan dinleyebilir miyiz?

C-23 İ. Kuçuradi: Garip bir rastlantı aslında benim iddiamı kitaplardan biliyorsunuz etikler görelidir, değerler görelidir. Göreli olan değer yargılarıdır. Kültürel değer yargıları bunun bir kanıtı oluyor. O fili bana sorarsanız onun için çok önemli bir empirik kanıtı. Biz Mumbai'de şimdi bir toplantıya gittik. Toplantıdan sonra bizi gezdirecekler orada bir iki saat mesafede bir ada var fil Adası Elf'in Tayland diyorlar oraya ve çok yoksul insanlar oturuyor orada. Orada 12. 13. yüzyıldan kalma kaya heykelleri vardı, bir uygarlıktan kalan onları göstermeleri için gittik. Vapur'dan indiğimizde, o iskelede böyle turistik şeyler satan insanlar vardı. Böyle Hindistan'a gitmediyseniz Hindistan'a çok enteresan filleri var boy boy böyle bir parmak boyutunda içinde de bir bebek oluyor. Filler taştan oymalı, çok hoş ben o filleri hediye ediyorum arkadaşlara. O sefer alamadım satıcıya da ben dönüşte alırım dedim. Dönüşte baktım tam da benim istediğim fillerden var. Gittim filleri aldım. Satıcı adam, arkamdan koşarak geldi o küçük fili verdi dedi ki; "sen sözünde durdun, bu da benim sana hediyem olsun." Kim bilir o insana kaç kere dönüşte alırız dediler ama almadılar. Ben dönüşte alayım taşımayayım diye öyle demiştim. Bu hikâye benim için önemli çünkü empirik bakımdan bir kanıt gibi o fakir yerde akan suyun dahi olmadığı bir insan bunu söylüyor.

S-24 E. S. Çamak: Hayatın daha yaşanılabilir bir dünya haline gelebilmesi için insan olma değerinin bilincine ulaşabilmemiz gerekiyor. Değerinin bilincine ulaşan insanların sayısının giderek arttığını düşünüyor musunuz?

C-24 İ. Kuçuradi: Özlemin arttığını görüyorum ama kaç kişi becerebiliyor bilemiyorum. Bu özlem de bir artış var ya da bana mı öyle geliyor bilmiyorum. Yani o kadar çok mail alıyorum ki cevap vermeye yetişemiyorum. Ben bu zamanda belki inanmazsınız gülersiniz ben bilgisayara elimi sürmüyorum ondan dolayı da çıktı alıp bana veriyorlar. Bazen kağıtlar da karışıyor çok sayfalı bir şeyse diğer sayfayı yapıyor ve bazen hiç göremediklerim olabiliyor.

S-25 E. S. Çamak: Doğru değerlendirmenin son adımında “eylemin etik değeri olan değerliliğinin değersizliğini ya da doğruluğunu yanlışlığının görülmesi yani o eylemin insanın değeri ile ilgisinin kurulması” gerektiğinden bahsetmişsiniz. Bu hususu biraz genişletebilir misiniz?

C-25 İ. Kuçuradi: Yani ne sağlıyor bu eylem, ister o dar çerçeve içerisinde ister geniş çerçeve içerisinde neyi sağlıyor? Yani hep insanlar çıkar sağladığını düşündükleri için garip geliyor. *Veba*'yı okumuşsunuzdur. Mesela orada Doktorun yaptığı insanlarımıza neyi sağladı? Umutlaştırmak... İnsanların, olabildiğince insanca yaşamaları için bir şeyler getiriyor işte bunu görmek gerekiyor. O bunu getiriyor başka birisi başka bir şey getiriyor buna hizmet ediyor. Kişilerin insana yakışırca yaşama imkanını sağlıyor.

S-26 E. S. Çamak: İnsanın değer üretebildiği ve onu dönüştürebildiği görülmektedir. Bu doğrultuda sosyo-politik ve ekonomik sürecin meşrutiyet kaynağını olduğunu görüyoruz. Etik ve ahlak insanın bu çabasında nerede yer almaktadır?

C-26 İ. Kuçuradi: Meşrutiyet kavramında dikkatli olmamız da yarar vardır. Bu çabanın kendisinin yapıma biçiminde olur bir yapma biçiminde yok. Bir yapma biçiminde var, Kant'ı hiç unutmamalıyım ödevde uygun değil de ödevden dolayı yapıyor muyuz? Böyle karakterde insanlar var yani ödevden dolayı bir şeyin yapmasının imkânsız olduğunu düşünenler var. Kant'ın pratik buyruğunu bilmek gerekiyor öyle ki kendinde ve başkasında iki türlü dile getiriyor; insan olmayı koruyabilirsin bir de öyle ki kendini ve başkasını bir araç olarak değil aynı zamanda amaç olarak görülmelidir. O şunu vurgulamaya çalışıyor, benim anlayabildiğim kadarıyla sen bir şey yaparken sana dönsün diye yani bir çıkar için yapmıyorsun. Kant'ın ahlak metafiziğinin temellendirilmesinde bunlar vardır ve okunması gerekir.

S-27 E. S. Çamak: Aslında hocam etiğin de amaç olarak değil de araç olarak kullanıldığını görüyoruz.

C-27 İ. Kuçuradi: Tabii ki insan hakları da öyle ama toplumsal yaşamda ona bile razıyız.

S-28 E. S. Çamak: Devrimizdeki düşünürlerin etik sorunlarla yüzleştğini düşünüyormusunuz?

C-28 İoanna Kuçuradi: Bazıları yüzleşiyor ama nasıl yüzleşiyor? İşte bundan bahsederken de değer harcaması olduğunu söyleyebiliriz.

